

**VANHEMMAN MASENTUNEISUUDEN JA LAPSEN TEMPERAMENTIN
MERKITYS VANHEMMAN LAPSENSA KOULUSUORIUTUMISTA
KOSKEVIEN KAUSAALIATTRIBUUTIOIDEN MUOTOUTUMISESSA**

Anna-Leena Malinen
Pro gradu -tutkielma
Psykologian laitos
Jyväskylän yliopisto
toukokuu 2011

JYVÄSKYLÄN YLIOPISTO

Psykologian laitos

MALINEN, ANNA-LEENA: Vanhemman masentuneisuuden ja lapsen temperamentin merkitys vanhemman lapsensa kouluasuoriutumista koskevien kausaaliattribuutioiden muotoutumisessa

Pro gradu -tutkielma, 45 s., 4 liites.

Ohjaaja: Professori Kaisa Aunola

Psykologia

Toukokuu 2011

Tutkimuksen tarkoituksena oli selvittää, kuinka vanhemman masentuneisuus, lapsen temperamentti sekä näiden yhdysvaikutukset selittävät muutosta isien ja äitien ensimmäistä luokkaa käyvän lapsensa kouluasuoriutumista koskevissa kausaaliattribuutioissa. Tutkimuskysymyksiin haettiin vastauksia hierarkisilla regressioanalyseillä. Tulokset osoittivat, että masentuneisuudella oli vain yksi omavaikutus: äideillä masentuneisuus selitti apu-attribuution muutosta siten, että mitä masentuneempia äidit olivat, sitä enemmän he alkoivat selittää lastensa epäonnistumisia vanhemmilta ja opettajalta saadun avun puutteella. Tämä attribuutio antaa viitteitä itseä syyttävästä syysselityksestä. Sen sijaan vanhemman masentuneisuus ei ollut yhteydessä lasta syyttäviin tai lapsen taidot ja motivaation kyseenalaistaviin attribuutioihin. Lapsen temperamenttipiirteistä etenkin mieliala oli yhteydessä sekä isien että äitien onnistumisattribuutioihin: mitä positiivisempia lapset mielialaltaan olivat, sitä enemmän vanhemmat alkoivat selittää lastensa onnistumisia yritteliäisyydellä. Isillä lapsen positiivinen mieliala ennusti myös kyky-attribuutioiden lisääntymistä ensimmäisen kouluvuoden aikana. Sen sijaan epäonnistumistilanteen yrityksen puute-attribuutioita ennusti äideillä lapsen aktiivisuus. Äideillä temperamenttivaikutuksissa havaittiin myös sukupuolittuneisuutta: vain tytöillä intensiivisyys ja häirittevyys selittivät äidin attribuutioiden muutosta. Vanhemman masentuneisuuden ja lapsen temperamentin yhdysvaikutuksia tarkasteltaessa huomattiin, että masentuneisuus muunsi lapsen vetäytymistäipumuksen vaikutusta vanhempien kyvykkyyss-attribuutioihin siten, että oireettomilla vanhemmilla lapsen vetäytymistäipumus vähensi ja masennusoireita raportoivilla vanhemmilla lisäsi kyvykkyyss-attribuutioita. Kyse voi olla oireilevan vanhemman ja vetäytyvän lapsen hyvästä yhteensopivuudesta. Saatiin myös viitteitä siitä, että hyvinvoivat vanhemmat tekevät masennusoireita raportoivia vanhempia enemmän lastaan tukevia attribuutioita etenkin silloin, kun lapsella on haasteellisena pidettyjä temperamenttipiirteitä. Tutkimus antaa lisäpontta tutkia laajemmin tätä aiemmin kartoittamatonta attribuutiotutkimuksen aluetta. Lapsen ominaisuuksien ja vanhemman hyvinvoinnin merkitystä vanhemman kausaaliattribuutioiden muodostumisessa ei voida ohittaa. Temperamenttitutkimuksen kannalta tulee jatkossakin huomioida lapsen sukupuolen vaikutus temperamentin herättämiin reaktioihin ja niiden myötä muodostuviin lasta koskeviin uskomuksiin.

Avainsanat: vanhempien kausaaliattribuutiot, masentuneisuus, temperamentti, sukupuoli

SISÄLTÖ

1 JOHDANTO	1
1.1 Kausaaliattribuutiot.....	2
1.2 Vanhempien lasta koskevat kausaaliattribuutiot.....	3
1.3 Vanhemman masentuneisuus ja lasta koskevat kausaaliattribuutiot	4
1.4 Lapsen temperamentti ja vanhemman lasta koskevat kausaaliattribuutiot.....	6
2 TUTKIMUSKYSYMYKSET	9
3 MENETELMÄT	10
3.1 Tutkittavat ja tutkimusasetelma	10
3.2 Mittarit	11
4 TULOKSET	15
4.1 Äidit	17
4.1.1 Äitien kausaaliattribuutiot onnistumistilanteessa	17
4.1.2 Äitien kausaaliattribuutiot epäonnistumistilanteessa	20
4.2 Isät.....	22
4.2.1 Isien kausaaliattribuutiot onnistumistilanteessa	22
4.2.2 Isien kausaaliattribuutiot epäonnistumistilanteessa.....	25
5 POHDINTA	27
5.1 Vanhemman masentuneisuuden vaikutus vanhemman kausaaliattribuutioiden muotoutumiseen.....	27
5.2 Lapsen temperamenttipiirteiden vaikutukset vanhemman kausaaliattribuutioiden muotoutumiseen.....	28
5.3 Lapsen sukupuolen vaikutus vanhemman kausaaliattribuutioiden muotoutumiseen	29
5.3 Vanhemman masentuneisuuden ja lapsen temperamentin yhdysvaikutukset vanhemman kausaaliattribuutioiden muotoutumiseen	31
5.4 Tutkimuksen vahvuudet, rajoitukset ja tulevaisuuden haasteet.....	33
5.5 Johtopäätökset.....	35
LÄHTEET	37
LIITTEET	

1 JOHDANTO

Kausaaliattribuutioilla eli syyselityksillä tarkoitetaan tapaa, jolla selitämme sekä omaa että toisten ihmisten käyttäytymistä. Vanhempien kausaaliattribuutioilla tarkoitetaan arkisia arvioita, joita vanhemmat tekevät yrittäessään selittää, arvioida ja ennustaa lastensa toimia (Miller, 1995). Vanhemman kausaaliattribuutioiden on ajateltu vaikuttavan lapsen käyttäytymisen herättämiin tunteisiin, vanhemman käyttäytymiseen lastaan kohtaan ja siten lapsen kehitykseen (Bugental, Blue, & Lewis, 1990; Martin & Johnson, 1992; Miller, 1995).

Vaikka vanhempien lapsensa koulusuorittamiseen liittämien kausaaliattribuutioiden tiedetään vaikuttavan lapsen koulutaitojen kehittymiseen (Natale, Aunola, & Nurmi, 2009), tiedetään vielä hyvin vähän siitä, mitkä tekijät ovat attribuutioiden valikoitumisen taustalla (Rytönen, Aunola, & Nurmi, 2005a). Esimerkiksi vanhemman masennusoireiden vaikutusta lapsen koulusuorittumista koskeviin kausaaliattribuutioihin ei tunneta, vaikka masennuksen tiedetään olevan yhteydessä negatiivisesti vääristyneeseen ympäristön tulkintaan (Beck, 1979, 2002), vanhemmuuden ongelmiin, kuten ärtyisyyteen ja kriittisyyteen (Conley ym., 2004; Cummings & Davies, 1994; Lovejoy, Graczyk, O'Hare, & Neuman, 2000) sekä lasta syyttäviin attribuutioihin sosiaalisissa tilanteissa (Bolton ym. 2003; Leung & Smith, 2006). Lapsen temperamentti on toinen perheen arjessa vahvasti läsnä oleva tekijä, jonka tiedetään heijastuvan lasta koskeviin uskomuksiin (Keltikangas-Järvinen, 2006), mutta joka on attribuutiotutkimuksessa jäänyt huomiotta. Tämän tutkimuksen tarkoituksena on tarkastella vanhemman masentuneisuuden ja lapsen temperamentin yhteyttä vanhemman tapaan selittää lapsensa koulusuorittumista. Erityisesti ollaan kiinnostuneita masentuneisuuden ja temperamentin vaikutuksesta vanhemman kausaaliattribuutioiden muotoutumiseen ensimmäisen kouluvuoden aikana. Koska on mahdollista, että lapsen haastavat temperamenttiominaisuudet vaikuttavat vanhemman lapsestaan tekemiin tulkintoihin erityisesti vanhemman psyykkisten voimavarojen ollessa masentuneisuuden myötä heikentyneet (Belsky & Jaffee, 2006; Thomas & Chess, 1977), tutkimuksessa selvitetään myös, onko lapsen temperamentin vaikutus vanhemman kausaaliattribuutioihin erilainen riippuen vanhemman masentuneisuudesta.

1.1 Kausaaliattribuutiot

Kausaaliattribuutioilla tarkoitetaan käyttäytymisen tai toiminnan lopputulokselle annettavia syyselityksiä. Akateemista suoriutumista koskevien kausaaliattribuutioiden tutkimisessa on käytetty pääosin Bernard Weinerin (1985, 1986) motivationaalista ja emotionaalista attribuutioteoriaa. Teoriassa attribuutiot luokitellaan kolmen dimension, eli paikantamisen (sisäinen – ulkoinen), pysyvyyden (pysyvä – muuttuva) ja hallittavuuden (kontrolloitavissa – kontrolloimattomissa), mukaan. Attribuutioiden nähdään määrittävän myös tulevaa motivaatiota attribuutioiden herättämien tunteiden ja odotusten kautta. Weinerin (1985, 1986) mukaan esimerkiksi onnistumisen selittäminen omalla kyvykkyydellä tuottaa sisäisenä, itseen paikannettavana syynä ylpeyden tunteita ja vahvistaa itseluottamusta. Koska kyvykkyyttä pidetään pysyvänä tekijänä, attribuutio antaa olettaa, että onnistumisia on luvassa myös tulevaisuudessa, jolloin tuleviin tehtäviin suhtaudutaan myönteisesti (Weiner, 1985, 1986). Itsen kannalta myönteisenä syyselityksenä voidaan pitää myös epäonnistumisen selittämistä yrityksen puutteella, sillä muuttuvana ja omassa kontrollissa olevana sisäisenä tekijänä se antaa mahdollisuuden omalla käyttäytymisellä vaikuttaa siihen, että jatkossa menestyisi paremmin. Akateemista suoriutumista koskevia ulkoisia, kontrolloimattomissa olevia attribuutioita ovat esimerkiksi opetuksen laatu, onni ja tehtävän vaikeus. Kontrolloimattomina tekijöinä ne vähentävät itsesyytöksiä, mutteivät toisaalta mahdollista ylpeyden kokemuksiakaan (Weiner, 1985, 1986).

Weinerin (1986, 2000) mukaan ihmisellä on luontainen taipumus hakea syyselityksiä. Erityisesti odottamaton epäonnistuminen tai tärkeäksi koettu suoriutumistilanne käynnistää kausaalipohdinnat. Syyselitykset eivät synny tyhjiössä, vaan aiemmat kokemukset, mieliala, toisten kanssa kommunikointi sekä heidän tunneilmaisunsa vaikuttavat siihen, mitkä monista mahdollisista kausaaliattribuutioista valikoituvat toiminnan selittäjiksi (Weiner, 1986, 2000). Ihmisillä on lisäksi taipumus selittää toivotut asiat ja oma menestyminen sisäisillä tekijöillä, kun taas epätoivotut asiat ja koetut epäonnistumiset selitetään ulkoisilla tekijöillä. Tätä kutsutaan itseä tukeväksi attribuutioerheeksi, sillä kyseisen attribuutiotyylin ajatellaan tukevan itseluottamusta (Himelstein, Graham, & Weiner, 1991; Weiner, 1986). Himelsteinin ym. (1991) mukaan myös omaa lasta voidaan ajatella eräänlaisena suoriutumistilanteen lopputuloksena: menestyksenä tai epäonnistumisena vanhemman roolissa. Siksi on itseä tukevaa selittää lapsen onnistumisia omalla

vanhemmuudella ja epäonnistumisia ulkoisilla asioilla, kuten kouluopetuksella tai kavereilla (Himelstein ym., 1991).

1.2 Vanhempien lasta koskevat kausaaliattribuutiot

Tutkittaessa vanhempien lapsistaan tekemiä kausaaliattribuutioita on tutkittu paljon akateemisen onnistumisen ja epäonnistumisen syyselityksiä. Vanhempien attribuutiopalautteen on ajateltu vaikuttavan lapsen ajatuksiin omasta suoriutumisestaan ja siten heijastuvan hänen motivaatioonsa (Weiner, 2000). Vanhempien kausaaliattribuutioita koskevissa tutkimuksissa usein kartoitettuja attribuutioita ovat kyvykkyys, yrittäminen, opetuksen laatu ja tehtävän vaikeus (Cashmore & Goodnow, 1986; Natale, Aunola, & Nurmi, 2009; Yee & Eccles, 1988). Tutkimusten mukaan vanhemmat selittävät lapsensa onnistumisia useimmiten kyvykkyydellä tai yrittämisellä ja epäonnistumisia jommankumman, useimmiten yrityksen, puutteella (Dunton, McDevitt, & Hess, 1988; Rytönen, Aunola, & Nurmi, 2005a; Rätty, Vänskä, Kasanen, & Kärkkäinen, 2002; Yee & Eccles, 1988).

Kirjallisuudessa tunnetaan monien lapsen liittyvien tekijöiden vaikuttavan vanhempien kausaaliattribuutioihin. Kaksi keskeisintä tekijää ovat lapsen sukupuoli ja taitotaso. Tutkimusnäyttö lapsen sukupuolen vaikutuksesta vanhempien kausaaliattribuutioihin on ristiriitaista. Toisaalla on havaittu, ettei lapsen sukupuoli juurikaan vaikuta vanhemman kausaaliattribuutioihin (Cashmore & Goodnow, 1986; Natale ym., 2009; Rytönen ym., 2005a). Toisaalla on osoitettu, että äidit selittävät erityisesti poikiensa matemaattisia onnistumisia enemmän kyvykkyydellä ja tyttöjen yrittämisellä (Dunton ym., 1988; Parsons, Adler, & Kaczala, 1982; Rätty ym., 2002; Yee & Eccles, 1988). Taitotason suhteen tulokset ovat johdonmukaisempia. Kun lapsi menestyy koulussa hyvin, hänen onnistumisiaan selitetään tyypillisesti kyvykkyydellä (Dunton ym., 1988; Natale ym., 2009; Rytönen ym., 2005a; Yee & Eccles, 1988). Vastaavasti heikommin menestyvän lapsen onnistumisia selitetään useimmiten yritteliäisyydellä (Dunton ym., 1988; Natale ym., 2009; Yee & Eccles, 1988). Vanhemmat näyttäisivät välttävän kyvyttömyys-attribuutioita ja selittävän heikoimminkin menestyvän lapsen epäonnistumista yrityksen puutteella (Ames & Archer, 1987; Miller, 1995; Rytönen ym., 2005a; Yee & Eccles, 1988).

Lasten kannalta ei ole yhdentekevää, mitä vanhemmat lapsistaan ajattelevat. Kouluikäisen lapsen minäkuvan ollessa kiivaassa kehitysvaiheessa (Aunola, 2002; Keltikangas-Järvinen, 2006, 2007) vanhemman havainnoilla ja asenteilla lapsen kyvykkyydestä on todettu olevan jopa suurempi vaikutus lapsen havaintoihin itsestään kuin lapsen todellisilla arvosanoilla (Frome & Eccles, 1998; Jacobs, 1991; Parsons ym., 1982; Phillips, 1987). Lasten havainnot omista taidoistaan puolestaan ovat yhteydessä heidän itselleen asettamiinsa tavoitteisiin ja sinnikkyyteen, jolla he tavoitteisiinsa pyrkivät (Phillips, 1984) sekä heidän tuleviin arvosanoihinsa (Jacobs, 1991; Valentine, 2004). Kun vanhemmat luottavat lastensa taitoihin, lasten asenteet koulua kohtaan ovat myönteisiä ja he näkevät itsensä ja tulevan suoriutumisensa myönteisessä valossa (Aunola, 2002; Galper, Wigfield, & Seefeldt, 1997; Parsons ym., 1982). Erityisesti vanhempien kyvykkyyss-attribuutioiden on todettu vaikuttavan suotuisasti lapsen oppimisminäkuvan realistisuuteen (Rytkönen, Aunola, & Nurmi, 2007) ja tuleviin koulutaitoihin (Natale ym., 2009).

1.3 Vanhemman masentuneisuus ja lasta koskevat kausaaliattribuutiot

Masennus on viime vuosina saavuttanut Suomessa kansantaudin aseman. Terveys 2000-tutkimuksen mukaan vuosittain 4,6% suomalaisista miehistä ja 8,3% naisista sairastaa masennusta (Pirkola ym., 2005). Lisäksi lieviä masennustiloja ja masentuneisuutta arvioidaan olevan 10-15%:lla väestöstä (Isometsä, 2007). Masennushäiriöt ovat erityisen yleisiä ikävaiheessa, jolloin perheen lapset tavallisesti ovat pieniä tai kouluikäisiä (Pirkola ym., 2005; Weissman, 1987). Vanhemman masennus heittää varjonsa myös lasten ylle. Sen tiedetään olevan yhteydessä muun muassa lapsen alhaisempaan oppimismotivaatioon ja koulutaitoihin (Anderson & Hammen, 1993; Bodovski & Youn, 2010) sekä matalampaan itsearvostukseen ja akateemiseen pystyvyyden tunteeseen (Garber & Robinson, 1997), lapsen masennukseen (Downey & Coyne, 1990; Seligman ym., 1984) sekä sopeutumisongelmiin ja muuhun psyykkiseen oireiluun (Anderson & Hammen, 1993; Downey & Coyne, 1990; Marchand & Hock, 1998). Vaikka masennukseen liittyy myös perinnöllinen masennusriski, lapsuudessa vanhemman masennus on lähinnä ympäristöllinen riskitekijä (Isometsä, 2007; Silberg, Maes, & Eaves, 2010).

Tässä tutkimuksessa masennusta lähestytään masentuneisuuden näkökulmasta. Masentuneisuudella viitataan masennusoireisiin, kuten alakuloisuuteen, väsymykseen ja päättämättömyyteen (Isometsä, 2007), jotka eivät vakavuudeltaan vastaa kliinistä depressiota. Masentuneisuus on kliinisesti merkittävä ilmiö, sillä se heikentää yksilön toimintakykyä ja altistaa kliinisen depression puhkeamiselle (Flett, Vredenburg, & Krames, 1997). Myös vanhemmuuden ongelmat liittyvät jo lieviin masennusoireisiin (Downey & Coyne, 1990).

Kognitiivisen masennusteorian mukaan masentuneen henkilön tiedonkäsittelyprosessit ovat negatiivisesti vääristyneet (Beck, 2002). Masentuneen ajattelua luonnehtii negatiivinen käsitys itsestä, kielteinen tulkinta elämäntapahtumista ja nihilistinen näkemys tulevaisuudesta. Tätä ajatuskuviota kutsutaan kognitiiviseksi triadiksi (Beck, 1979). Masentuneen itsekriittisyyden ja pessimismin ilmentyminä voidaan nähdä itseä syyttävät ja mitätöivät attribuutiot (Beck, 1979, 2002), jotka läpitunkevuudessaan kuvastavat itseä tukevan attribuutioerheen vastakohtaa (Beck, 2002). Tyypillisiä ovat myös toivottomuuden ja avuttomuuden tunteet (Abramson, Metalsky, & Alloy, 1989; Seligman, 1975), joita luonnehtivat kielteiset päätelmät omista ominaisuuksista sekä sisäiset, pysyvät ja globaalit eli yleistettävät attribuutiot negatiivisen tapahtuman syistä (Abramson ym., 1989; Abramson, Seligman, & Teasdale, 1978; Miller III & Norman, 1979). Masentuneiden äitien ja heidän lastensa attribuutiotyylissä on havaittu samankaltaisuutta (Garber & Robinson, 1997; Jaenicke ym. 1987; Seligman ym. 1984). Vanhemman äänenlausumat attribuutiot näyttäisivätkin vaikuttavan lapsen päättelytyylin kehittymiseen (Alloy ym., 2001).

Kirjallisuudessa on viittauksia vanhempien depressiiviseen vääristymään (Dix, 1991; Miller, 1995; Youngstrom, Izard, & Ackerman, 1999). Sillä tarkoitetaan masentuneen taipumusta heijastaa pessimististä maailmankuvaansa myös lapsiaan koskeviin havaintoihin (Youngstrom ym., 1999). Tutkimuksissa masentuneiden äitien on osoitettu havaitsevan lastensa käyttäytymisen kielteisemmin kuin oireettomat äidit tai ulkopuolinen havainnoija (Brody & Forehand, 1986; Field, Morrow, & Adlestein, 1993; Panaccione & Wahler, 1986; Shaughency & Lahey, 1985).

Masentuneiden vanhempien uskomuksia tutkittaessa on yleensä keskitytty muihin lasta koskeviin arvioihin kuin attribuutioihin (Miller, 1995). Silloin kun attribuutioita on tutkittu, ne ovat olleet lapsen sosiaalista käyttäytymistä selittäviä attribuutioita (Bolton ym., 2003; Leung & Smith, 2006; White & Barrowclough, 1998). Lisäksi tutkimus on useimmiten rajoittunut äitien attribuutioiden tarkasteluun (Bolton ym., 2003; White & Barrowclough, 1998). Tutkimuksissa on havaittu, että masentuneilla äideillä on muita enemmän lasta syyttäviä attribuutioita: äidit pitävät

lapsensa huonon käytöksen syitä useammin lapsen kontrolloitavissa olevina, piirteellisinä ja pysyvinä (Bolton ym. 2003; Leung & Smith, 2006; White & Barrowclough, 1998). Vaikka vanhempien on joissakin tutkimuksissa ehdotettu käyttävän itseä tukevaa attribuutioerhettä (Miller, Manhal, & Mee, 1991; Himmelstein ym., 1991), masentuneelle tyypilliset itsesyytökset (Beck, 1979, 2002) ilmenevät myös vanhempien arvioissa lapsen ongelmakäyttäytymisestä siten, että masentuneilla vanhemmilla on muita enemmän itseä syyttäviä attribuutioita (Bolton ym., 2003; Leung & Smith, 2006; White & Barrowclough, 1998). Lisäksi masentuneiden äitien on raportoitu olevan ei-masentuneita tyytymättömämpiä erityisesti lapsensa affektiiviseen ja sosiaaliseen, mutta ei niinkään kognitiiviseen kehitykseen (Kochanska, Radke-Yarrow, Kuczynski, & Friedman, 1987).

Koska aiempaa tutkimusta masennusoireiden yhteydestä vanhemman tapaan selittää lapsensa koulusuoriutumista ei ole, tämän tutkimuksen ensimmäisenä tavoitteena on tutkia, heijastuuko äitien ja isien masentuneisuus heidän tapansa selittää lapsensa koulusuoriutumista. Erityisesti ollaan kiinnostuneita masentuneisuuden merkityksestä vanhemman attribuutioissa tapahtuvassa muutoksessa lapsen ensimmäisen kouluvuoden aikana. Ensimmäisen kouluvuoden voidaan ajatella olevan keskeistä aikaa paitsi lapsen minäkuvan ja oppimiseen liittyvien asenteiden kehitykselle (Aunola, 2002; Keltikangas-Järvinen, 2006) myös vanhempien uskomusten muotoutumiselle (ks. esim. Aunola, Nurmi, Niemi, Lerkkanen, & Rasku-Puttonen, 2002).

1.4 Lapsen temperamentti ja vanhemman lasta koskevat kausaaliattribuutiot

Temperamentilla tarkoitetaan yksilölle ominaista reagoimis- ja käyttäytymistyyliä, joka ilmenee jo varhain ja on suhteellisen pysyvä (Thomas & Chess, 1977). Temperamenttia on lähestytty useasta eri teoreettisesta viitekehystä käsin (esim. Buss & Plomin, 1984; Derryberry & Rothbart, 1997; Goldsmith & Campos, 1982; Kagan, 1989; Thomas & Chess, 1977). Yleisesti temperamentin ajatellaan olevan voimakkaasti biologinen, osin geneettinen ja pitkälti synnynnäinen valmius (Goldsmith, ym., 1987; Keogh, 2003; Thomas & Chess, 1977), jolle yksilön persoonallisuus rakentuu inhimillisen vuorovaikutuksen, kokemuksen ja kypsymisen

tuloksena (Buss, 1989; Goldsmith ym., 1987; Keogh, 2003; Keltikangas-Järvinen, 2004; Rothbart, Ahadi, & Evans, 2000).

Tässä tutkimuksessa tutkittavina ovat Thomasin ja Chessin (1977) teoriasta viisi temperamenttipiirrettä: häirittevyys, lähestymis/vetäytymistäipumus, intensiivisyys, aktiivisuus ja mieliala. Häirittevyydellä viitataan siihen, kuinka helposti ulkoiset ärsykkeet saavat lapsen suuntautumaan muuhun kuin käsillä olevaan tehtävään. Korkealla häirittevyydellä tarkoitetaan huonoa keskittymiskykyä. Lähestymis/vetäytymistäipumuksella tarkoitetaan lapsen ensireaktiota uuteen asiaan. Lähestymisreaktiot ovat positiivisia (hymy, kohti meneminen) ja vetäytymisreaktiot negatiivisia (itkeminen, pois vetäytyminen). Intensiivisyys kuvastaa tunnereaktioiden voimakkuutta, olivatpa reaktiot myönteisiä tai kielteisiä. Aktiivisuudella tarkoitetaan lapsen motorisen aktiivisuuden tasoa. Mieliala viittaa lapsen taipumukseen olla yleensä iloinen, positiivinen ja ystävällinen vs. ärtyisä, pahantuulinen ja helposti provosoitava (Keltikangas-Järvinen, 2006, 2007; Thomas & Chess, 1977).

Lapsen temperamenttiominaisuuksien on osoitettu vaikuttavan vanhemman havaintoihin lapsestaan sekä hänen käyttäytymiseensä lastaan kohtaan (O'Connor, 2002; Thomas & Chess, 1977, 1989). Erityisesti niin kutsutun vaikean temperamentin (voimakkaat negatiiviset tunnereaktiot, vetäytymistäipumus ja hidas sopeutuminen uuteen) on havaittu herättävän vanhemmissa negatiivisia reaktioita, ärtymystä ja vuorovaikutuksesta vetäytymistä (Belsky, 1984; van den Boom & Hoeksma, 1994), joskaan tulokset eivät ole täysin johdonmukaisia (Putnam, Sanson, & Rothbart, 2002; Rothbart, 1986; Rubin, Hastings, Chen, Stewart, & McNichol, 1998). On ehdotettu, että tutkittaessa temperamentin ja ympäristön vuorovaikusta lapsen sukupuoli tulee huomioida, sillä se voi muuntaa temperamentin vaikutusta (Belsky & Jaffee, 2006). Tutkimustuloksia lapsen sukupuolen muuntavasta vaikutuksesta on kuitenkin sangen vähän ja nämä harvat tutkimukset ovat vanhoja ja tulokset keskenään ristiriitaisia (ks. katsaus Belsky & Jaffee, 2006). Yhteenvedona voidaan kuitenkin esittää, että vanhemmat näyttäisivät hyväksyvän helpommin poikiensa kuin tytärensä ärtyvyyden ja negatiiviset affektit (Putnam ym., 2002).

Aiemmin on tutkittu lähinnä sitä, kuinka lapsen temperamentti heijastuu opettajan arvioihin lapsen kognitiivisista kyvyistä ja motivaatiosta vanhempien arvioiden jäädessä vähemmälle huomiolle. Tutkimusten mukaan temperamentti vaikuttaa opettajan näkemykseen lapsen älykkyydestä, kypsyydestä ja motivaatiosta (Keltikangas-Järvinen, 2006, 2007; Mullola

ym., 2010; Thomas & Chess, 1977). On esimerkiksi havaittu, että opettajat usein tulkitsevat lapsen hitaasti lämpenevän temperamentin (vetäytyminen, hidas sopeutuminen uusiin asioihin ja kielteiset reaktiot niitä kohtaan) matalaksi älykkyydeksi (Keltikangas-Järvinen, 2006, 2007; Thomas & Chess, 1977). Myös perheessä lasta voidaan hitautensa vuoksi pitää älyllisesti heikompana kuin aktiivisempia lapsia, mutta toisaalta matalan aktiivisuustason on ajateltu vähentävän lapsen rajoittamisen tarvetta ja sen myötä lasta kohtaan herääviä negatiivisia tunteita (Thomas & Chess, 1977). Lapsen vetäytymistäipumus, korkea häirittevyys ja aktiivisuus näyttäytyvät aikuisen silmissä usein laiskuutena ja motivaation puutteena; matala häirittevyys, kohtuullinen aktiivisuus ja myönteinen mieliala puolestaan ahkeruutena (Keltikangas-Järvinen, 2006, 2007; Rutter, 1989; Thomas & Chess, 1977). Vaikka temperamentin tiedetään olevan yhteydessä vanhemman lasta koskeviin näkemyksiin ja uskomuksiin, lapsen temperamentin yhteydestä vanhemman lapsestaan tekemiin kausaaliattribuutioihin ei ole tehty aiempaa tutkimusta. Tämän tutkimuksen toisena tavoitteena on tutkia, kuinka lapsen temperamentti on yhteydessä äitien ja isien tapaan selittää lapsensa kouluasuoriutumista.

Belskyn (1984) mukaan vanhemman hyvät psykologiset voimavarat turvaavat suotuisaa vanhemmuutta, kun lapsella on ongelmallisia piirteitä. Vanhemman psykologisten ominaisuuksien on myös ehdotettu muuntavan lapsen temperamentin vaikutusta vanhemman reaktioihin (Belsky & Jaffee, 2006; Putnam ym., 2002; Thomas & Chess, 1977). Kirjallisuudessa masentuneiden vanhempien on kuvattu olevan lastaan kohtaan ärtyneempiä, vihamielisempiä, kriittisempiä ja arvaamattomampia kuin hyvinvoivat vanhemmat sekä sietävän heikommin lapsensa negatiivista käytöstä (katsaukset Conley ym., 2004; Cummings & Davies, 1994; Dix, 1991; Lovejoy, Graczyk, O'Hare, & Neuman, 2000). Pauli-Pott ym. (2000) esimerkiksi havaitsivat, että lapsen korkea negatiivinen emotionaalisuus ennusti epäsensitiivisempää hoivaa vain silloin, kun äidin masentuneisuus oli korkea. Koska on mahdollista, että lapsen haastavat temperamenttiominaisuudet vaikuttavat negatiivisesti vanhemman lapsestaan tekemiin tulkintoihin erityisesti vanhemman psyykkisten voimavarojen ollessa masentuneisuuden myötä heikentyneet, tämän tutkimuksen kolmantena tavoitteena on tutkia, onko lapsen temperamentin vaikutus vanhemman kausaaliattribuutioiden muotoutumiseen erilainen riippuen vanhemman masentuneisuudesta. Aiempaa tutkimusta aiheesta ei ole.

2 TUTKIMUSKYSYMYKSET

Tämän tutkimuksen tarkoituksena on tutkia vanhemman masentuneisuuden ja lapsen temperamentin yhteyksiä äitien ja isien tapaan selittää ensimmäistä luokkaa käyvän lapsensa koulusuoriutumista. Koska vanhempien lapsensa koulusuoriutumista koskevien attribuutioiden voidaan ajatella muotoutuvan lapsen ensimmäisten kouluvuosien aikana vanhempien saadessa tietoa ja palautetta lapsensa onnistumisista ja epäonnistumisista, tässä tutkimuksessa tarkastellaan erityisesti vanhempien ajattelutavoissa tapahtuvaa muutosta lapsen ensimmäisen kouluvuoden aikana.

Ensiksi tutkitaan, heijastuuko vanhemman masentuneisuus lapsen koulusuoriutumista koskevien kausaaliattribuutioiden muotoutumiseen. Koska lapsen koulutaitojen tiedetään olevan yhteydessä vanhempien attribuutioihin (Dunton ym., 1988; Natale ym., 2009; Rytönen ym., 2005a; Yee & Eccles, 1988), tutkimuksessa kontrolloidaan lapsen koulutaitojen taso.

Toiseksi selvitetään, selittävätkö vanhemmat eri tavoin temperamentiltaan erilaisten lasten koulusuoriutumista. Kolmanneksi tarkastellaan vanhemman masentuneisuuden ja lapsen temperamentin mahdollisia yhdysvaikutuksia eli sitä, onko temperamentin vaikutus vanhemman kausaaliattribuutioiden muutokseen erilainen riippuen vanhemman masentuneisuudesta.

Koska lapsen sukupuoli voi vaikuttaa tuloksiin sekä vanhemman oppimista koskevien sukupuolistereotypioiden (Dunton ym., 1988; Parsons ym., 1982; Rätty ym., 2002; Yee & Eccles, 1988) että tyttöjen ja poikien käyttäytymiseen kohdistettujen erilaisten odotustusten kautta (Belsky & Jaffee, 2006; Putnam ym., 2002), viimeiseksi tutkitaan, ovatko tulokset erilaisia tytöillä ja pojilla.

3 MENETELMÄT

3.1 Tutkittavat ja tutkimusasetelma

Tutkimus on osa Jyväskylän yliopiston Vanhemmat, opettajat ja lasten oppiminen - tutkimusta (VALO-tutkimus; Aunola & Nurmi, 2006), jossa seurattiin lasten koulutaitojen ja oppimismotivaation kehitystä ensimmäisen kouluvuoden ajan perhe- ja kouluympäristössä. Tutkimuksen kohderyhmänä olivat kolmen kaupungin (Pori, Mikkeli ja Lappeenranta) kaikki ensimmäiset luokat kolmen vuoden ajalta (2006-2009). 334 luokasta tutkimukseen lähti mukaan 166 koululuokkaa. Tutkittavat lapset valittiin arpomalla kunkin tutkimukseen lähteneen opettajan luokalta yksi oppilas ja pyytämällä tämän vanhempia mukaan tutkimukseen. Erityisopetuksessa olevat lapset (N = 14) ja heidän vanhempansa jätettiin tutkimuksen ulkopuolelle. Näin ollen tutkimuksessa tutkittavina olivat 152 ensimmäisen luokan oppilasta (73 poikaa ja 79 tyttöä; ikä ka = 7.5 vuotta, kh = 3.61 kk) sekä heidän opettajansa (N = 152) ja molemmat vanhempansa (152 äitiä, 118 isää). Vanhemmille maksettiin 50 euron palkkio tutkimukseen osallistumisesta.

Vanhemmat täyttivät kerran syksyllä (lokakuussa) ja kerran keväällä (huhtikuussa) kyselylomakkeen, jossa kartoitettiin taustatietoja heidän työstään, koulutuksestaan ja perheestään. Lisäksi kyselylomakkeella tutkittiin mm. vanhempien masentuneisuutta ja heidän lastaan koskevia kausaaliattribuutioitaan. Syksyn lomakkeessa vanhemmat arvioivat myös lapsensa temperamenttia. Tässä tutkimuksessa käytetään kausaaliattribuutioiden osalta sekä syksyn että kevään tietoja. Masentuneisuuden ja lapsen temperamentin osalta käytetään syksyllä kerättyä tietoa. Myös lapset tutkittiin ja haastateltiin syksyllä ja keväällä. Lasten osalta tässä tutkimuksessa käytetään tietoa heidän lukuvuoden alun (lokakuu) koulutaidoistaan, jotka testattiin yksilötilanteessa.

Perheistä 78% oli ydinperheitä (vanhemmista 67% oli naimisissa, 11% avoliitossa), 12% uusperheitä ja 10% yksinhuoltajaperheitä. Korkeakoulututkinnon oli suorittanut 23% äideistä ja 16% isistä, opistotason koulutuksen 41% äideistä ja 30% isistä ja ammatillisen koulutuksen 26% äideistä ja 45% isistä. Ammatillista koulutusta ei ollut 10%:lla äideistä ja 10%:lla isistä.

3.2 Mittarit

Kausaaliattribuutiot. Vanhempien kausaaliattribuutioita arvioitiin kyselylomakkeella (Rytkönen, Aunola, & Nurmi, 2005b), joka muodostui kahdeksasta kysymyksestä. Kysymyksistä kaksi liittyi lukemisen onnistumistilanteisiin (esim. ”Kun lapsi edistyy hyvin lukemisessa, se johtuu ensisijaisesti siitä, että...”) ja kaksi lukemisen epäonnistumistilanteisiin (esim. ”Jos lapsi etenee hitaasti lukemisessa, se johtuu ensisijaisesti siitä, että...”) sekä kaksi matematiikan onnistumistilanteisiin (esim. ”Kun lapsi edistyy hyvin matematiikassa, se johtuu ensisijaisesti siitä, että...”) ja kaksi matematiikan epäonnistumistilanteisiin (esim. ”Jos lapsi ei menesty matematiikassa, se johtuu siitä, että...”). Jokaisen kysymyksen kohdalla vanhempia pyydettiin arvioimaan, kuinka hyvin kukin annetusta viidestä syyselityksestä sopii ensisijaisesti kuvaamaan heidän lastaan. Kyselykaavakkeen syyselityksinä olivat *lapsen kyky/kyyn puute*, *yrittäminen/yrityksen puute*, *tehtävien helppous/vaikeus*, *opettajan apu/avun puute* ja *vanhempien apu/avun puute*. Arviointi toteutettiin viisiportaisella Likert-asteikolla (1 = ’Täysin eri mieltä’, 5 = ’Täysin samaa mieltä’).

Kausaaliattribuutiomuuttujille tehtiin faktorianalyysi Principal axis-menetelmällä. Analyysi tehtiin erikseen onnistumis- ja epäonnistumistilanteiden attribuutioille sekä erikseen äideille ja isille ja erikseen kummallekin mittauskerralle. Faktorianalyysi tuotti neljä faktoria, jotka nimettiin *kyky-*, *yrittäminen-*, *tehtävä-* ja *apu-faktoreiksi*. Lukemiseen ja matematiikkaan liittyvät attribuutiot latautuivat analyysissä aina samalle faktorille syyselitysten mukaisesti (esim. kyky-faktori onnistumistilanteessa piti sisällään sekä lukemiseen että matematiikkaan liittyvät kyky-attribuutiot). Tilastollista analyysiä varten kysymysten pohjalta muodostettiin sekä äideille että isille keskiarvosummamuuttujat erikseen onnistumistilanteiden kullekin syyselitykselle (kyky, yrittäminen, tehtävän helppous, opettajan/vanhemman apu) ja erikseen epäonnistumistilanteiden kullekin syyselitykselle (kyvyn puute, yrityksen puute, tehtävien vaikeus, opettajan/vanhemman avun puute). Aineiston jatkokäsittelyn vuoksi summamuuttujien poikkeavat havainnot (2 kpl) muutettiin vastaamaan paremmin muuta jakaumaa tuomalla arvot muun jakauman ääripäähän. Cronbachin alfa -reliabiliteettikertoimet vaihtelivat onnistumisen kausaaliattribuutioissa äideillä välillä .84 ja .96 ja isillä välillä .86 ja .92 sekä epäonnistumisen kausaaliattribuutioissa äideillä välillä .92 ja .97 ja isillä välillä .88 ja .96.

Masentuneisuus. Vanhempien masentuneisuutta arvioitiin Beckin depressiomittarista (BDI; Beck ym., 1961) mukailulla versiolla, joka koostui kymmenestä väittämästä (esimerkiksi ”Olen usein surullinen.”, ”Tulevaisuus pelottaa minua.”). Vanhempia pyydettiin arvioimaan väittämiä viisiportaisella Likert-asteikolla (1 = ’Ei pidä lainkaan paikkaansa’, 5 = ’Pitää täysin paikkansa’). Tilastollista analyysiä varten masentuneisuudesta muodostettiin summamuuttujat kuvaamaan sekä isän että äidin masentuneisuutta. Cronbachin alfa -reliabiliteettikerroin masentuneisuudelle oli äideillä .85 ja isillä .84. Äidin masentuneisuus-muuttujalle tehtiin logaritimuunnos, koska muuttujan jakauma oli vino oikealle.

Lapsen temperamentti. Temperamenttia arvioitiin vanhempiarviona käyttämällä mittaria (Mullola ym., 2010), joka sisälsi neljä alaskaalaa mittarista Temperament Assessment Battery for Children – Revised (TABCR; Martin & Bridger, 1999; Presley & Martin, 1994) ja kaksi alaskaalaa mittarista Revised Dimensions of Temperament Survey (DOTS-R; Windle & Lerner, 1986). Mittari koostui 49 väittämästä, joihin vanhempia pyydettiin vastaamaan viisiportaisella Likert-asteikolla (1= ’Täysin sopimaton’; 5 = ’Erittäin hyvin’). Mittarilla mitattiin tässä tutkimuksessa viittä temperamenttipiirrettä. TABCR mittarista mukana olivat alaskaalat *aktiivisuus* (4 osiota; esim. ”Lapseni pitää enemmän toimista joissa liikutaan kuin sellaisista joissa hänen on istuttava paikallaan.”), *välttäminen vs. lähestyminen* (9 osiota; esim. ”Lapseni on ujo sellaisten aikuisten seurassa, joita hän ei tunne.”), ja *tunnereaktioiden intensiivisyys* (8 osiota; esim. ”Kun lapseni tulee vihaiseksi jostain, häntä on vaikea saada leppymään.”). DOTS-R mittarista mukana olivat alaskaalat *positiivinen vs. negatiivinen mieliala* (7 osiota; ”Lapseni ei naura tai hymyile kovinkaan herkästi.”, käännetty väite) ja *häirittevyys* (5 osiota; ”Tekeepä lapseni mitä tahansa, mikään ei saa häntä kääntämään huomiotaan muualle.”, käännetty väite).

Mittareille aiemmin tehtyjen faktorianalyysien pohjalta muodostettiin eri temperamenttipiirteitä kuvaavat keskiarvosummamuuttujat erikseen äideille ja isille. Summamuuttujien kuvaus on Liitteessä 1. Cronbachin alfan mukaiset reliabiliteettikertoimet olivat mielialalle äideillä .91 ja isillä .93, tunnereaktioiden intensiivisyydelle äideillä .84 ja isillä .79, vetäytymistäipumukselle äideillä .92 ja isillä .91, aktiivisuudelle äideillä .75 ja isillä .73 ja häirittevyydelle äideillä .79 ja isillä .73. Mieliala-muuttujille tehtiin logaritimuunnos, sillä niiden jakaumat olivat vasemmalle vinoja. Äidin ja isän arviot lapsen temperamentista korreloivat mielialan osalta .30 ($p < .01$), tunnereaktioiden intensiivisyyden osalta .65 ($p < .001$),

vetäytymistäipumuksen osalta .73 ($p < .001$), aktiivisuuden osalta .68 ($p < .001$) ja häiritteväyyden osalta .15 (p ns).

Lapsen matemaattiset taidot. Lasten matemaattisia taitoja mitattiin kahdella testillä.

(1) Lapsen *tietoja peruslukuista ja matemaattisista peruskäsitteistä* (esimerkiksi ”yhtä suuri kuin”, ”enemmän”, ”vähemmän”) mitattiin 11 tehtävällä, jotka vaikeutuivat tehtävien edetessä. Jokaisessa tehtävässä lapselle näytettiin kuvaa, jossa on tietty määrä palloja, ja kehoitettiin lasta piirtämään pyydetty määrä palloja annettuun tilaan (esim. ”Piirrä yhtä monta palloa kuin mallissa on.”, ”Piirrä viisi palloa vähemmän kuin mallissa on.”, ”Piirrä neljä palloa vähemmän kuin mallissa on.”). Jokaisesta oikeasta vastauksesta annettiin yksi piste. Testi on osa matemaattisten käsitteiden diagnostista testistöä (Ikäheimo, 1996).

(2) Lisäksi lapsille tehtiin *aritmeettisia perustaitoja mittaava testi*, jossa lapsen laskutaitoa arvioitiin visuaalisesti esitetyillä yhteenlaskutehtävillä (esim. ” $9+3=$ ”, ” $86+_ =93$ ”) ja vähennyslaskutehtävillä (esim. ” $11-2=$ ”, ” $57-_ =47$ ”). Sekä yhteenlasku- että vähennyslaskutehtäviä oli 20. Lasta pyydettiin tekemään niin monta laskua kuin hän osaa. Jokaisesta oikeasta vastauksesta annettiin yksi piste.

Ensimmäisen ja toisen matemaattisen osion pisteistä laskettiin summapistemäärä kuvaamaan lapsen matemaattisia taitoja. Cronbachin alfa -reliabiliteettikerroin summamuuttujalle oli .85. Testin tuloksen ja opettajan arvioiman lapsen taitotason välinen korrelaatio oli .55 ($p < .001$).

Lapsen lukutaito. Lapsen taitoja lukemiseen liittyvissä tehtävissä arvioitiin kahdella osatestillä:

(1) *Sanojen lukemisen testissä* lasta pyydettiin lukemaan ääneen 20 sanaa, jotka muuttuivat sana sanalta vaikeammaksi. Vaikeutta lisäsi ensisijaisesti sanojen piteneminen (esim. ’ja’, ’isä’, ’ikkuna’, tulitikku’). Testi keskeytettiin, jos lapsi ei osannut lukea neljää peräkkäistä sanaa. Jokaisesta oikein luetusta sanasta annettiin yksi piste, jolloin suurin mahdollinen kokonaispistemäärä oli 20. Testin puolitusmenetelmällä laskettu (split-half) reliabiliteetti oli .80. Lapsen testissä saaman pistemäärän on osoitettu korreloivan opettajan tekemän arvion kanssa .47- .85 (Aunola & Nurmi, 2002). Tämän osatestin tiedetään olevan herkkä mittari lukutaidon varhaisvaiheeseen ajoittuvassa arvioinnissa.

(2) *Ääneen lukemisen sujuvuuden testissä* lapsen tehtävänä oli lukea ääneen lyhyt tarina. Tarinassa oli 57 sanaa. Tehtävästä saadut pisteet laskettiin jakamalla oikein luettujen sanojen

lukumäärä ajalla (sekunneissa), jonka lapsi tarinan lukemiseen käytti. Testistä saadun pistemäärän ja opettajan arvion lapsen lukemisen sujuvuudesta on osoitettu korreloivan .66 -.79 (Parrila ym. 2005). Tämän osatestin tiedetään olevan herkkä mittari edistyneempien lukemisen taitojen arvioinnissa.

Lapsen lukutaidon kokonaispisteet ensimmäisen kouluvuoden syksyllä muodostettiin laskemalla keskiarvo standardisoiduista (z-pisteet) osatestien tuloksista. Aineiston jatkokäsittelyn vuoksi summamuuttujan poikkeavat havainnot (2 kpl) muutettiin vastaamaan paremmin muuta jakaumaa käyttämällä muun otoksen ääripäiden arvoja. Pistemäärän korrelaatio opettajan arvioiman lukutaidon kanssa oli .69.

4 TULOKSET

Tutkimuskysymyksiin haettiin vastauksia hierarkisilla regressioanalyseillä. Selitettävänä muuttujina olivat kevään attribuutiomuuttujat. Analyysi tehtiin erikseen kullekin attribuutiolle ja erikseen äideille ja isille. Ennen analyysiä selittävät muuttujat standardoitiin. Analyysit toteutettiin PASW Statistics 18-ohjelmalla.

Tässä tutkimuksessa tutkittiin vanhemman kausaaliattribuutioiden muutosta ensimmäisen kouluvuoden aikana, joten analyysin ensimmäisellä askeleella kontrolloitiin selitettävän attribuution aiempi taso (syksyn mittaus). Toisella askeleella kontrolloitiin lapsen koulutaitojen taso syöttämällä selittäviksi muuttujiksi lapsen syksyn lukutaito ja matematiikan taidot. Koska tutkimuksessa oltiin kiinnostuneita vanhemman masentuneisuuden ja lapsen temperamentin vaikutuksista attribuutioiden muutokseen, malliin lisättiin kolmannella askeleella vanhemman masentuneisuus ja neljännellä askeleella lapsen temperamenttipiirteet (aktiivisuus, häirittevyys, intensiivisyys ja vetäytymistäipumus). Äitien analyyseissä temperamentista käytettiin äitien arviota ja isien analyyseissä isien arviota, koska ajateltiin, että lapsen temperamentilla on tutkimuskysymysten kannalta merkitystä sellaisena kuin se perhekontekstissa vanhemmalle näyttäytyy (Thomas & Chess, 1977; Goldsmith ym., 1987).

Viidennellä askeleella malliin lisättiin temperamentin ja masentuneisuuden yhdysvaikutustermi, jonka avulla pystyttiin tutkimaan, muuntaako vanhemman masentuneisuus lapsen temperamentin vaikutusta vanhemman attribuutioiden muutokseen. Lapsen sukupuolen vaikutuksen tutkimiseksi kuudennella askeleella malliin lisättiin lapsen sukupuoli, seitsemännellä sukupuolen ja temperamentin yhdysvaikutustermi, kahdeksannella askeleella sukupuolen ja masentuneisuuden yhdysvaikutustermi sekä lopuksi yhdeksännellä askeleella sukupuolen, temperamentin ja masentuneisuuden yhdysvaikutustermi.

Mikäli sukupuoli-yhdysvaikutus oli tilastollisesti merkitsevä ($p < .05$), analyysi tehtiin erikseen tytöille ja pojille. Näin selvitettiin, selittääkö jokin lapsen temperamenttipiirre, vanhemman masentuneisuus tai masentuneisuuden ja temperamentin yhdysvaikutus vanhemman kausaaliattribuution muutosta eri tavoin tytöillä ja pojilla.

Selittävien muuttujien väliset korrelaatiot on esitetty Liitteessä 2 (äidit) ja 3 (isät). Selittävien muuttujien korrelaatiot selitettäviin attribuutiomuuttujiin on esitetty Taulukossa 1

(äidit) ja 2 (isät). Tulosten raportoinnissa keskitytään temperamentti- ja persoonallisuuden, vanhemman masentuneisuuden ja lapsen sukupuolen sekä näiden yhdysvaikutusten raportointiin. Raportoiduissa tuloksissa ΔR^2 kuvastaa selitysasteen muutosta tietyllä askeleella ja β standardoitua beta-kerrointa. Analyysissä kontrollimuuttujina olleet aiemmat attribuutiot selittivät 34-70% myöhemmistä attribuutioista ($\beta = .34-.70$, $p < .001$). Koulutaidot korreloivat selitettäviin attribuutioihin .01 (p ns) $-.38$ ($p < .001$), mutta eivät useimmissa tapauksissa lisänneet mallin selitysosuutta tilastollisesti merkitsevästi aiemman attribuution kontrolloinnin jälkeen.

Taulukko 1. Selittävien muuttujien korrelaatiot äitien attribuutiomuuttujiin sekä attribuutioiden keskiarvot (ka) ja keskihajonnat (kh) (2. mittaus, kevät)

selittävät muuttujat	<u>ÄITIEN ATTRIBUUTIOD</u>							
	<u>onnistumistilanne</u>				<u>epäonnistumistilanne</u>			
	kyky	yritys	tehtävä	apu	kyky	yritys	tehtävä	apu
1. aiempi attribuutio	.51***	.48***	.39***	.70***	.55***	.45***	.46***	.57***
2. matem.taidot	.37***	-.03	.11	-.34***	-.22**	.04	-.07	-.05
3. lukutaito	.36***	-.05	.17*	-.30***	-.20*	.01	.05	.07
4. masentuneisuus	-.03	-.12	-.07	-.08	.17*	.19*	.19*	.24**
5. aktiivisuus	-.12	-.03	-.09	.10	.05	.31***	-.01	.23**
6. häirittevyys	.12	.03	.14	.03	-.10	.23**	.02	.06
7. intensiivisyys	-.22**	-.10	-.11	.10	.10	.14	-.04	.14
8. mieliala	.14	.31***	.06	.13	-.20*	-.23**	-.03	-.16
9. vetäytyminen	-.08	-.12	-.13	-.12	-.02	.11	.13	.05
10. sukupuoli	-.07	.01	.10	-.08	.01	-.02	-.10	.05
	ka=3.97	ka=4.06	ka=2.99	ka=3.64	ka=2.33	ka=3.07	ka=2.88	ka=2.62
	kh=0.66	kh=0.65	kh=0.08	kh=0.83	kh=1.00	kh=1.07	kh=0.86	kh=0.98

Huom. * $p < .05$; ** $p < .01$; *** $p < .001$

Taulukko 2. Selittävien muuttujien korrelaatiot isien attribuutiomuuttujiin sekä attribuutioiden keskiarvot (ka) ja keskihajonnat (kh) (toinen mittaus, kevät)

selittävät muuttujat	<u>ISIEN ATTRIBUUTIOT</u>							
	<u>onnistumistilanne</u>				<u>epäonnistumistilanne</u>			
	kyky	yritys	tehtävä	apu	kyky	yritys	tehtävä	apu
1. aiempi attribuutio	.46***	.50***	.49***	.49***	.44***	.38***	.36***	.34**
2. matem.taidot	.38***	.03	.13	-.16	-.06	-.10	-.13	-.08
3. lukutaito	.35***	.08	.23*	-.19	.05	-.02	-.07	.03
4. masentuneisuus	-.04	-.18	-.14	-.05	.09	.04	.19	.13
5. aktiivisuus	-.14	-.31**	-.07	-.09	.18	.27**	.05	.07
6. häirittävyys	.07	-.19	-.03	-.17	-.01	.03	.02	.16
7. intensiivisyys	-.13	-.19	-.08	.01	.18	.20†	-.03	-.03
8. mieliala	.27**	.36***	.06	.21*	.06	-.09	-.02	.03
9. vetäytyminen	-.08	-.08	-.11	-.13	-.20	-.15	-.03	-.09
10. sukupuoli	-.10	-.13	-.05	.02	-.00	.16	-.29**	.07
	ka=3.93	ka=3.90	ka= 2.98	ka=3.61	ka=2.34	ka=2.82	ka=2.69	ka=2.57
	kh=0.65	kh=0.69	kh=0.74	kh=0.64	kh=0.92	kh=1.06	kh=0.72	kh=0.94

Huom. † p = .05; * p < .05; ** p < .01; *** p < .001

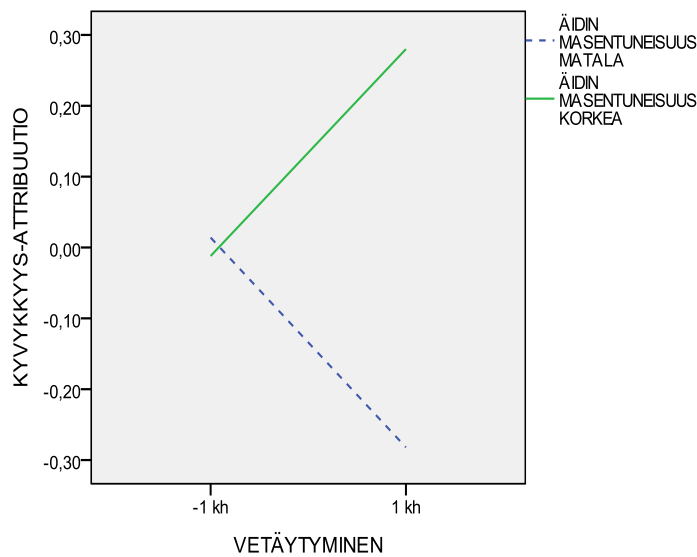
4.1 Äidit

4.1.1 Äitien kausaaliattribuutiot onnistumistilanteessa

Kyky-attribuutio Selitettäessä äitien kyky-attribuutiota onnistumistilanteessa äidin masentuneisuus, lapsen temperamentti-aiheet tai lapsen sukupuoli eivät lisänneet mallin selitysosuutta tilastollisesti merkitsevästi, kun aiempi kyky-attribuutio ja lapsen koulutaitojen taso oli kontrolloitu. Myöskään muuttujien omavaikutukset eivät tulleet tilastollisesti merkitseväksi.

Yhdysvaikutustermeistä masentuneisuuden ja vetäytymistäipumuksen yhdysvaikutus oli tilastollisesti merkitsevä ($\Delta R^2 = .02$, $p < .05$; $\beta = .16$, $p < .05$). Tuloksen tulkitsemiseksi yhdysvaikutuksesta piirrettiin kuva käyttämällä regressioyhtälössä selittävien muuttujien +/- 1 keskihajonnan (kh) arvoja (Kuva 1). Kuvasta 1 nähdään lapsen vetäytymistäipumuksen vaikuttavan äidin kyky-attribuutioon eri tavoin riippuen äidin masentuneisuuden tasosta: Mitä vetäytyvämpiä lapset olivat, sitä enemmän äidit attribuioivat lastensa onnistumisia kyvykkyyteen, kun äitien masentuneisuus oli korkea. Mitä vetäytyvämpiä lapset olivat, sitä vähemmän äidit attribuioivat lastensa onnistumisia kyvykkyyteen, kun äitien masentuneisuus oli matala.

Kuva 1. Äidin masentuneisuuden ja lapsen vetäytymistäipumuksen yhdysvaikutus onnistumistilanteen kyky-attribuutiosta

Yritys-attribuutiota selitettäessä äidin masentuneisuus ei lisännyt mallin selitysosuutta tilastollisesti merkitsevästi, kun koulutaidot ja aiempi attribuutio oli kontrolloitu. Lapsen temperamenttipiirteet lisäsivät mallin selitysosuutta viitteellisesti merkitsevästi ($\Delta R^2 = .06$, $p < .10$). Temperamenttipiirteistä mielialalla oli omavaikutus ($\beta = .25$, $p < .01$): mitä positiivisempia lapset mielialaltaan olivat, sitä enemmän äidit attribuioivat lastensa onnistumisia yritykseen.

Sukupuolen lisääminen malliin ei lisännyt mallin selitysosuutta tilastollisesti merkitsevästi eikä sukupuolella ollut omavaikutusta.

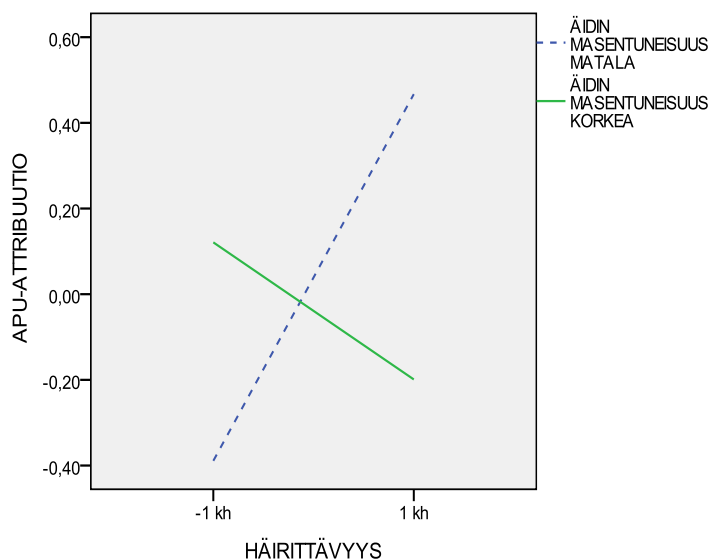
Yhdysvaikutustermeistä sukupuolen, masentuneisuuden ja lapsen mielialan yhdysvaikutus oli tilastollisesti merkitsevä ($\Delta R^2 = .04$, $p = .01$; $\beta = .28$, $p = .01$). Tämän vuoksi regressioanalyysi tehtiin erikseen tytöille ja pojille. Sukupuolittain tehdyissä analyyseissä mielialan ja masentuneisuuden yhdysvaikutus ei kuitenkaan saavuttanut tilastollista merkitsevyyttä.

Tehtävä-attribuutiota selitettäessä äidin masentuneisuus, lapsen temperamenttipiirteet tai sukupuoli tai näiden väliset yhdysvaikutustermit eivät lisänneet mallin selitysosuutta tilastollisesti merkitsevästi aiemman attribuution ja koulutaitojen kontrolloinnin jälkeen eikä niillä ollut omavaikutuksia.

Apu-attribuutiota selitettäessä äidin masentuneisuus, lapsen temperamenttipiirteet tai sukupuoli eivät lisänneet mallin selitysosuutta tilastollisesti merkitsevästi.

Yhdysvaikutustermeistä sukupuolen ja intensiivisyyden yhdysvaikutus ($\Delta R^2 = .02$, $p < .05$; $\beta = .18$, $p < .05$) sekä sukupuolen, masentuneisuuden ja häiritävyyden yhdysvaikutus ($\Delta R^2 = .02$, $p < .05$; $\beta = -.17$, $p < .05$) olivat tilastollisesti merkitseviä. Näiden sukupuoli-yhdysvaikutusten vuoksi analyysi tehtiin erikseen tytöille ja pojille. Tulokset osoittivat, että tyttöjen tunnereaktioiden intensiivisyydellä ($\Delta R^2 = .13$, $p < .01$; $\beta = .29$, $p < .01$) oli omavaikutus: mitä intensiivisempiä tyttöjen tunnereaktiot olivat, sitä enemmän äidit attribuivat tytärtensä onnistumisia vanhemmilta ja opettajalta saatuun apuun. Pojilla vastaavaa yhteyttä ei ollut. Myös masentuneisuuden ja häiritävyyden yhdysvaikutus oli ainoastaan tytöillä tilastollisesti merkitsevä ($\Delta R^2 = .04$, $p = .01$; $\beta = -.22$, $p = .01$). Tulos on esitetty kuvassa 2, josta nähdään tytön häiritävyyden vaikuttavan äidin attribuutioon eri tavoin riippuen äidin masentuneisuuden tasosta: Mitä korkeampi tyttöjen häiritävyys oli, sitä enemmän äidit attribuivat tytärtensä onnistumisia vanhemmilta ja opettajalta saatuun apuun, kun äitien masentuneisuus oli matala. Mitä korkeampi tyttöjen häiritävyys oli, sitä vähemmän äidit attribuivat tytärtensä onnistumisia vanhemmilta ja opettajalta saatuun apuun, kun äitien masentuneisuus oli korkea.

Kuva 2. Äidin masentuneisuuden ja tyttären häiritävyyden yhdysvaikutus onnistumistilanteen apu-attribuutiossa

4.1.2 Äitien kausaaliattribuutiot epäonnistumistilanteessa

Kyky-attribuutio Selitettäessä äidin lapsensa epäonnistumiseen liittämää kyky-attribuutioita äidin masentuneisuus, lapsen temperamentti tai sukupuoli tai näiden väliset yhdysvaikutustermit eivät tulleet tilastollisesti merkitseviksi aiemman attribuution ja koulutaitojen kontrolloinnin jälkeen.

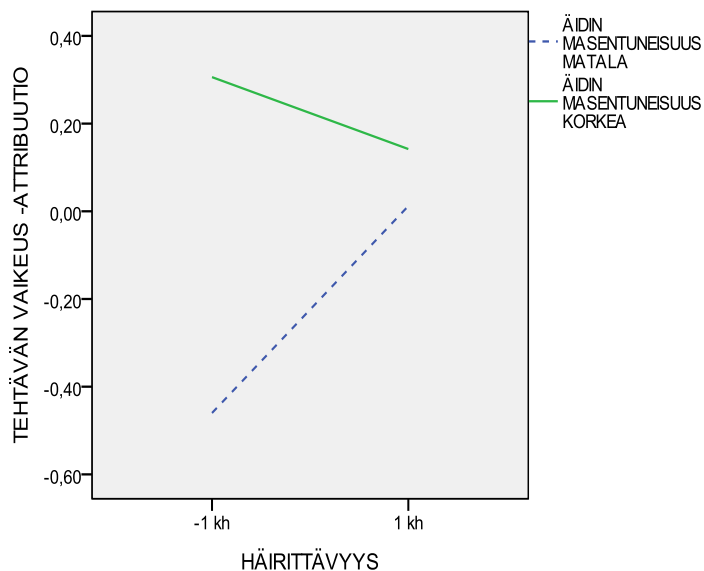
Yritys-attribuutiota selitettäessä temperamenttipiirteet lisäsivät mallin selitysosuutta tilastollisesti merkitsevästi ($\Delta R^2 = .08$, $p < .05$), kun koulutaidot ja aiempi attribuutio oli kontrolloitu. Temperamenttipiirteistä aktiivisuudella ($\beta = .19$, $p < .05$) ja häiritävyydellä ($\beta = .19$, $p < .05$) oli omavaikutukset: mitä korkeampi lasten aktiivisuus ja häiritävyys oli, sitä enemmän äidit attribuivat lastensa epäonnistumisia yrityksen puutteeseen. Äidin masentuneisuus tai lapsen sukupuoli eivät lisänneet mallin selitysosuutta tilastollisesti merkitsevästi.

Yhdysvaikutustermeistä sukupuolen ja häiritävyyden ($\Delta R^2 = .03$, $p < .05$; $\beta = .24$, $p < .05$) yhdysvaikutus oli tilastollisesti merkitsevä, jonka vuoksi analyysi tehtiin erikseen tytöille ja pojille. Tulokset osoittivat, että tytön häiritävyydellä ($\Delta R^2 = .16$, $p < .05$; $\beta = .36$, $p < .01$) oli omavaikutus: mitä korkeampi tyttöjen häiritävyys oli, sitä enemmän äidit attribuivat tyttärensä epäonnistumisia yrityksen puutteeseen. Pojilla vastaavaa vaikutusta ei ollut.

Tehtävä-attribuutiota selitettäessä äidin masentuneisuus, lapsen temperamentti- tai lapsen sukupuoli eivät lisänneet mallin selitysoisuutta tilastollisesti merkitsevästi aiemman attribuution ja koulutaitojen kontrolloinnin jälkeen eikä niillä ollut omavaikutuksia.

Yhdysvaikutustermeistä äidin masentuneisuuden ja lapsen häiritteävyyden yhdysvaikutus oli tilastollisesti merkitsevä ($\Delta R^2 = .02$, $p = .05$; $\beta = -.16$, $p = .05$). Yhdysvaikutus on esitetty kuvassa 3, josta nähdään, että lapsen häiritteävyyden vaikutus äidin tehtävän vaikeus-attribuutioon oli erilainen riippuen äidin masentuneisuuden tasosta: Mitä korkeampi häirittevyys lapsilla oli, sitä enemmän äidit attribuioivat lastensa epäonnistumisia tehtävän vaikeuteen äitien masentuneisuuden ollessa matala. Mitä korkeampi häirittevyys lapsilla oli, sitä vähemmän äidit attribuioivat lastensa epäonnistumisia tehtävän vaikeuteen äitien masentuneisuuden ollessa korkea.

Kuva 3. Äidin masentuneisuuden ja lapsen häiritteävyyden yhdysvaikutus epäonnistumistilanteen tehtävä-attribuutiossa

Apu-attribuutiota selitettäessä äidin masentuneisuus lisäsi mallin selitysosuutta tilastollisesti merkitsevästi ja sillä oli omavaikutus ($\Delta R^2 = .02$, $p = .05$; $\beta = .14$, $p = .05$), kun koulutaidot ja aiempi attribuutio oli kontrolloitu: mitä masentuneempia äidit olivat, sitä enemmän he attribuioivat lastensa epäonnistumisia vanhemmilta ja opettajalta saadun avun puutteeseen. Temperamenttipiirteiden, sukupuolen tai yhdysvaikutustermien lisääminen ei lisännyt mallin selitysosuutta tilastollisesti merkitsevästi eikä niillä ollut omavaikutuksia.

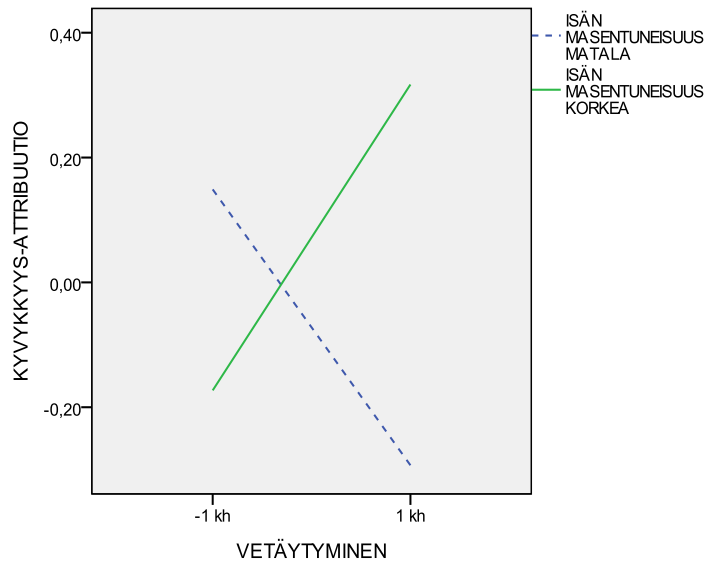
4.2 Isät

4.2.1 Isien kausaaliattribuutiot onnistumistilanteessa

Kyky-attribuutiota selitettäessä isän masentuneisuus ei lisännyt mallin selitysosuutta aiemman attribuution ja koulutaitojen kontrolloinnin jälkeen. Temperamenttipiirteiden lisääminen kasvatti mallin selitysosuutta viitteellisesti merkitsevästi ($\Delta R^2 = .09$, $p < .10$). Temperamenttipiirteistä mielialalla oli omavaikutus ($\beta = .28$, $p < .01$): mitä positiivisempia lapset mielialaltaan olivat, sitä enemmän isät attribuioivat lastensa onnistumisia kyvykkyyteen.

Selitettäessä kyky-attribuutiota yhdysvaikutustermeistä masentuneisuuden ja vetäytymistäipumuksen yhdysvaikutus oli tilastollisesti merkitsevä ($\Delta R^2 = .04$, $p < .05$; $\beta = .21$, $p < .05$). Yhdysvaikutus on esitetty kuvassa 4, josta nähdään lapsen vetäytymistäipumuksen vaikuttavan isän attribuutioon eri tavoin riippuen isän masentuneisuuden tasosta: Mitä vetäytyvämpiä lapset olivat, sitä enemmän isät attribuioivat lastensa onnistumisia kyvykkyyteen isien masentuneisuuden ollessa korkea. Mitä vetäytyvämpiä lapset olivat, sitä vähemmän isät attribuioivat lastensa onnistumisia kyvykkyyteen isien masentuneisuuden ollessa matala.

Kuva 4. Isän masentuneisuuden ja lapsen vetäytymistäipumuksen yhdysvaikutus onnistumistilanteen kyky-attribuutiosta

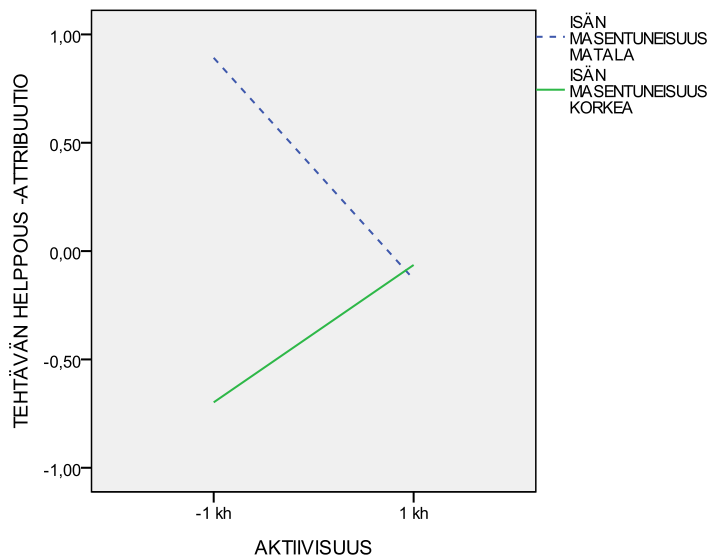
Yritys-attribuutiota selitettäessä isän masentuneisuus ei lisännyt mallin selitysosuutta tilastollisesti merkitsevästi. Temperamenttimuuttujat lisäsivät mallin selitysosuutta viitteellisesti merkitsevästi ($\Delta R^2 = .08$, $p < .10$). Temperamenttipiirteistä mielialalla oli omavaikutus ($\beta = .21$, $p < .05$): mitä positiivisempia lapset mielialaltaan olivat, sitä enemmän isät attribuivat lastensa onnistumisia yritykseen. Yhdysvaikutustermeistä mikään ei saavuttanut tilastollista merkitsevyyttä.

Tehtävä-attribuutiota selitettäessä isän masentuneisuus, lapsen temperamenttipiirteet tai sukupuoli eivät lisänneet mallin selitysosuutta tilastollisesti merkitsevästi aiemman attribuution ja koulutaitojen kontrolloinnin jälkeen.

Yhdysvaikutustermeistä sukupuolen, masentuneisuuden ja aktiivisuuden yhdysvaikutus oli tilastollisesti merkitsevä ($\Delta R^2 = .04$, $p < .05$; $\beta = .32$, $p < .05$). Kun analyysi tehtiin erikseen tytöille ja pojille, masentuneisuuden ja aktiivisuuden yhdysvaikutus oli tilastollisesti merkitsevä ainoastaan tytöillä ($\Delta R^2 = .13$, $p < .01$; $\beta = .40$, $p < .01$). Yhdysvaikutus on esitetty kuvassa 5, josta nähdään tyttären aktiivisuuden vaikutuksen tehtävä-attribuutioon olevan erilainen riippuen isän masentuneisuuden tasosta: Mitä korkeampi tyttöjen aktiivisuus oli, sitä vähemmän isät

attribuoivat tyttärensä onnistumisia tehtävän helppoutteen isien masentuneisuuden ollessa matala. Mitä korkeampi tyttöjen aktiivisuus oli, sitä enemmän isät attribuoivat tyttärensä onnistumisia tehtävän helppoutteen isien masentuneisuuden ollessa korkea.

Kuva 5. Isän masentuneisuuden ja tyttären aktiivisuuden yhdysvaikutus onnistumistilanteen tehtävä-attribuutiossa

Apu-attribuutiota selitettäessä isän masentuneisuus, lapsen temperamentti- tai sukupuoli tai näiden yhdysvaikutustermit eivät lisänneet mallin selitysovertta tilastollisesti merkitsevästi eikä niillä ollut omavaikutuksia aiemman attribuution ja koulutaitojen kontrolloinnin jälkeen.

4.2.2 Isien kausaaliattribuutiot epäonnistumistilanteessa

Kyky-attribuutiota selitettäessä masentuneisuus ei lisännyt mallin selitysosuutta tilastollisesti merkitsevästi. Temperamenttimuuttujat lisäsivät mallin selitysosuutta tilastollisesti merkitsevästi ($\Delta R^2 = .11$, $p < .05$). Temperamenttipiirteistä vetäytymistaipumuksella oli omavaikutus ($\beta = -.19$, $p = .05$): mitä vetäytyvämpiä lapset olivat, sitä vähemmän isät attribuivat lastensa epäonnistumisia kyvyttömyyteen. Yhdysvaikutustermeistä mikään ei ollut tilastollisesti merkitsevä.

Yritys-attribuutiota selitettäessä masentuneisuus, temperamenttipiirteet, sukupuoli tai näiden yhdysvaikutustermit eivät lisänneet mallin selitysosuutta tilastollisesti merkitsevästi aiemman attribuution ja koulutaitojen kontrolloinnin jälkeen.

Tehtävä-attribuutiota selitettäessä masentuneisuus tai temperamenttimuuttujat eivät lisänneet mallin selitysosuutta tilastollisesti merkitsevästi. Sukupuolella sen sijaan oli omavaikutus ($\Delta R^2 = .09$, $p < .01$; $\beta = -.32$, $p < .01$): isät attribuivat tytärtensä epäonnistumisia vähemmän tehtävän vaikeuteen kuin poikiensa epäonnistumisia. Yhdysvaikutustermeistä mikään ei saavuttanut tilastollista merkitsevyyttä.

Apu-attribuutiota selitettäessä masentuneisuus, temperamenttipiirteet, sukupuoli tai näiden yhdysvaikutustermit eivät lisänneet selitysosuutta tilastollisesti merkitsevästi aiemman attribuution ja koulutaitojen kontrolloinnin jälkeen.

Yhteenveto tilastollisesti merkitsevistä lapsen temperamenttipiirteiden omavaikutuksista sekä lapsen temperamentin ja vanhemman masentuneisuuden yhdysvaikutuksista vanhempien kausaaliattribuutioiden muutokseen on esitetty Taulukossa 3 (onnistumistilanne) ja Taulukossa 4 (epäonnistumistilanne).

Taulukko 3. Lapsen temperamentin omavaikutukset sekä lapsen temperamentin ja vanhemman masentuneisuuden yhdysvaikutukset onnistumistilanteen kausaaliattribuutioiden muutokseen

Onnistumistilanne	koko otos		korkea masentuneisuus		matala masentuneisuus	
	kaikki	tytöt pojat	kaikki	tytöt pojat	kaikki	tytöt pojat
aktiivisuus → tehtävä, isät				+		-
häirittevyys → apu, äidit				-		+
intensiivisyys → apu, äidit		+				
mieliala → kyky, isät	+					
mieliala → yritys, äidit	+					
mieliala → yritys, isät	+					
vetäytyminen → kyky, äidit			+			-
vetäytyminen → kyky, isät			+			-

Huom. + attribuutiota lisäävä vaikutus

- attribuutiota vähentävä vaikutus

Taulukko 4. Lapsen temperamentin omavaikutukset sekä lapsen temperamentin ja vanhemman masentuneisuuden yhdysvaikutukset epäonnistumistilanteen kausaaliattribuutioiden muutokseen

Epäonnistumistilanne	koko otos		korkea masentuneisuus		matala masentuneisuus	
	kaikki	tytöt pojat	kaikki	tytöt pojat	kaikki	tytöt pojat
aktiivisuus → yritys, äidit	+					
häirittevyys → yritys, äidit	+	+				
häirittevyys → tehtävä, äidit				-		+
vetäytyminen → kyky, isät	-					

Huom. + attribuutiota lisäävä vaikutus

- attribuutiota vähentävä vaikutus

5 POHDINTA

Tutkimuksen tarkoituksena oli selvittää, selittääkö vanhemman masentuneisuus tai lapsen temperamentti muutosta vanhemman tavassa selittää peruskoulun ensimmäistä luokkaa käyvän lapsensa kouluasuoriutumista. Lisäksi tutkittiin, muuntaako vanhemman masentuneisuus lapsen temperamentin vaikutusta vanhemman kausaaliattribuutioihin. Aiempaa tutkimusta vanhemman masentuneisuuden tai lapsen temperamentin yhteyksistä vanhempien kausaaliattribuutioihin ei ole. Tutkimus osoitti sekä vanhemman masentuneisuuden, lapsen temperamentin että näiden yhdysvaikutusten heijastuvan vanhempien kausaaliattribuutioiden muotoutumiseen. Isien ja äitien välillä oli eroavaisuuksia siinä, mitkä lapsen temperamenttipiirteet selittivät vanhemman attribuutioita. Lisäksi äideillä tietyt lapsen temperamenttipiirteet selittivät vain tyttöjä koskevia attribuutioita. Tässä luvussa keskitytään tutkimuksessa keskeisimmiksi nousseiden ilmiöiden tarkasteluun.

5.1 Vanhemman masentuneisuuden vaikutus vanhemman kausaaliattribuutioiden muotoutumiseen

Ensimmäiseksi tutkittiin vanhemman masentuneisuuden vaikutusta vanhemman kausaaliattribuutioiden muotoutumiseen. Vanhemman masentuneisuuden havaittiin olevan yhteydessä attribuutioiden muutokseen ainoastaan yhdessä tapauksessa: äidin masentuneisuus selitti epäonnistumistilanteen apu-attribuution muutosta siten, että mitä masentuneempia äidit olivat, sitä enemmän he alkoivat selittää lastensa epäonnistumisia vanhemmilta ja opettajalta saadun avun puutteella lapsen ensimmäisen kouluvuoden aikana. Apu-attribuutio korostaa vanhemman vastuuta ja se voidaan tulkita itseä syyttäväksi syyselitykseksi. Tutkimusta vanhemman masentuneisuuden ja lapsen kouluasuoriutumista koskevien kausaaliattribuutioiden yhteyksistä ei ole aiemmin tehty, mutta sosiaalisia tilanteita tutkittaessa masentuneilla äideillä on aiemmin havaittu muita enemmän itseä syyttäviä attribuutioita (Bolton ym., 2003; Leung & Smith, 2006; White & Barrowclough, 1998). Aiemmin on esitetty, että vanhemmilla masennukselle tyypillinen mitätöiminen ja halveksunta heijastuisi ennemminkin havaintoihin omasta vanhemmuudesta kuin

havaintoihin lapsesta (Kochanska ym., 1987). Omaa vanhemmuutta syyttävän attribuution voidaankin nähdä ilmentävän hyvinvoivalle ihmiselle ominaisen itseä tukevan attribuutioerheen puuttumista (Beck, 2002; Himelstein ym., 1991; Weiner, 1986). Avun puute -attribuutiolla voi olla myös todellisuuspohjaa siten, ettei masennusoireista kärsivä äiti ehkä jaksa tukea ekaluokkalaistaan siinä määrin kuin lapsi apua tarvitsisi. Tällöin attribuutio voi olla lapsen koulunkäynnin kannalta rakentava, mikäli se lamauttavien itsesyytösten sijaan johtaa toimintaan lapsen auttamiseksi. Merkillepantavaa kuitenkin on, ettei tällaista yhteyttä ollut isillä.

Tämän tutkimuksen perusteella näyttäisi siltä, ettei vanhemman masentuneisuus heijastu suoraan lapsen kykyjä tai yritteliäisyyttä koskeviin arvioihin. Siten viitteitä lapsen ulottuvasta depressiivisestä vääristymästä (Youngstrom ym., 1999) ei ollut havaittavissa, mitä voitaneen pitää lapsen omaa suoriutumistaan koskevien attribuutioiden (Alloy ym., 2001) sekä motivaation (Weiner, 2000) kehittymisen kannalta myönteisenä asiana.

5.2 Lapsen temperamentti- ja käyttäytymispiirteiden vaikutukset vanhemman kausaaliattribuutioiden muotoutumiseen

Tutkimuksen toisena tavoitteena oli tutkia, selittävätkö lapsen temperamentti- ja käyttäytymispiirteet muutosta vanhemman kausaaliattribuutioissa ensimmäisen kouluvuoden aikana. Tutkittavina olleet temperamentti- ja käyttäytymispiirteet osoittautuivat kukin osalliseksi jonkin attribuution muotoutumiseen.

Lapsen mieliala vaikutti sekä äitien että isien onnistumisattribuutioiden muutokseen ensimmäisen kouluvuoden aikana siten, että mitä myönteisempiä lapset mielialaltaan olivat, sitä enemmän vanhemmat alkoivat selittää lastensa onnistumisia yritteliäisyydellä. Yritys on lapsen sisäinen, kontrolloitavissa oleva onnistumisen syy, jonka on ajateltu mahdollistavan ylpeyden kokemukset ja vahvistavan siten itseluottamusta (Weiner, 1986, 2000). Isillä lapsen mieliala oli yhteydessä myös kyvykkyyden attribuution muutokseen siten, että mitä myönteisempiä lapset mielialaltaan olivat, sitä enemmän isät alkoivat selittää lastensa onnistumisia kyvykkyydellä. Aiempi tutkimus on osoittanut lapsen positiivisen temperamentin olevan yhteydessä opettajan näkemykseen lapsesta kyvykkäänä, ahkerana ja motivoituneena (Keltikangas-Järvinen, 2006, 2007; Rutter, 1989; Thomas & Chess, 1977). Kyseessä on eräänlainen halo-efekti: vuorovaikutuksellisesti miellyttävään lapseen liitetään helposti myös muita myönteiseksi koettuja

ominaisuuksia (Keltikangas-Järvinen, 2006, 2007; Keogh, 2003; Mullola ym., 2010). Tämä tutkimus antaa viitteitä siitä, että halo-efekti vaikuttaisi myös vanhempien näkemykseen lapsensa koulusuoriutumisen syistä.

Epäonnistumisattribuutioissa lapsen vetäytymistäipumus selitti isien attribuutioita siten, että mitä vetäytyvämpiä lapset olivat, sitä vähemmän isät myöhemmin selittivät lastensa epäonnistumisia kyvyttömydellä. Vaikuttaisi siltä, että koko aineiston tasolla lapsen varovaisuus ja harkitseva, maltillinen suhtautuminen uusiin asioihin näyttäytyy isien silmissä kyvykkyytenä. Äideillä lapsen aktiivisuus selitti epäonnistumistilanteen yritys-attribuutiota siten, että mitä aktiivisempia lapset olivat, sitä enemmän äidit alkoivat selittää lastensa epäonnistumisia yrityksen puutteella ensimmäisen kouluvuoden aikana. Tulos kuvastaa osuvasti arkipsykologiaa: saattaa vaikuttaa siltä, ettei motorisesti kovin aktiivinen lapsi vain halua tai häntä ei kiinnosta paneutua koulutehtäviinsä. Temperamentin on kuitenkin korostettu kuvaavan käyttäytymistyyliä, ei motivaatiota, lahjakkuutta tai taitoja (Keltikangas-Järvinen, 2004, 2006; Thomas & Chess, 1977). Myönteistä on, että yrityksen puute-attribuutiot viestivät lapsen onnistumisen olevan tämän omissa käsissä eikä epäonnistumisen syyn nähdä olevan pysyvä (Weiner, 1986, 2000). Yrityksen puute-attribuutioiden on siten ajateltu olevan suotuisia lapsen kehityksen kannalta, ja niiden on ehdotettu olevan vanhempien tapa kannustaa lastaan jatkossa yrittämään kovemmin koulutehtävissä (Yee & Eccles, 1988). Toisaalta Weinerin (2000) mukaan lapsen epäonnistumisen selittäminen lapsen kontrolloitavissa olevalla yrityksen puutteella voi nostattaa vanhemmissa syytöksiä ja vaatimuksia, jotka saattavat herättää lapsessa syyllisyyttä, etenkin mikäli lapsi hyväksyy vanhemman syytökset myös omaksi kokemuksekseen.

5.3 Lapsen sukupuolen vaikutus vanhemman kausaaliattribuutioiden muotoutumiseen

Tässä tutkimuksessa lapsen sukupuolen vaikutusta tarkasteltaessa havaittiin ainoastaan yksi omavaikutus: isät selittivät tyttärensä epäonnistumisia vähemmän tehtävän vaikeudella kuin poikiensa epäonnistumisia. Suomalais tutkimuksissa on aiemmin raportoitu ristiriitaisia tuloksia sukupuolen vaikutuksesta (Natale ym., 2009; Rytönen ym., 2005a; Rätty ym., 2002). Tämän tutkimuksen perusteella isät näyttäisivät selittävän tyttärensä epäonnistumisia vähemmän lapsen kontrolloimattomissa olevilla ulkoisilla tekijöillä kuin poikiensa epäonnistumisia. Tehtävä-attribuutioiden vähäisyys korostaa tyttären toimijuutta ja vastuuta, mutta koska kyseessä on

epäonnistumisen attribuointi ulkoiseen tekijään, kääntöpuolena ovat vanhemman mahdolliset lapseen kohdistuvat syytökset tämän epäonnistuessa. Attribuutioteorian mukaan olisi lapsen itsetuntoa ja motivaatiota tukevaa selittää lapsen epäonnistumiset ulkoisilla tekijöillä, kuten esimerkiksi tehtävän vaikeudella (Weiner, 1986, 2000). Näin ollen voidaan ajatella, että mikäli isät viestivät pojilleen ulkoisia syitä näiden epäonnistumisista, kun taas tyttöjen epäonnistumisen nähdään olevan heidän omalla vastuullaan, pojat saattavat olla tyttöjä suotuisammassa asemassa vahvan itsetunnon rakentumisen suhteen.

Kulttuuriset arvostukset ja ympäristön odotukset määrittävät, millaisia reaktioita jokin temperamenttipiirre herättää (Buss & Plomin, 1984; Thomas & Chess, 1977; Keltikangas-Järvinen, 2004, 2006). Lisäksi lapsen sukupuolen on ajateltu voivan muuntaa temperamentin herättämiä reaktioita (Belsky & Jaffee, 2006; Putnam ym., 2002). Tässä tutkimuksessa kulttuuriset odotukset ilmenivät siten, että tietyt temperamenttipiirteet selittivät vanhemman kausaaliattribuutioiden muutosta vain tytöillä. Tyttären temperamentti vaikutti erityisesti äidin attribuutioiden muotoutumiseen, kun taas isillä sukupuolittuneita temperamenttivaikutuksia ei koko otoksen tasolla ollut.

Tunnereaktioiden intensiivisyys ja häirittevyys vaikuttivat vain äitien attribuutioihin tytärtensä kouluuoriutumisen suhteen. Mitä intensiivisempiä tyttöjen tunnereaktiot olivat, sitä enemmän äidit alkoivat selittää tytärtensä onnistumisia vanhemmilta ja opettajalta saadulla avulla ensimmäisen kouluvuoden aikana. Keltikangas-Järvisen (2006) mukaan tunteitaan räiskyvästi ilmaisevaa lasta pidetään helposti itsepäisenä, vaikka kyse on vain tunteiden ilmaisusta, ei sinnikkyydestä. Tunnereaktioiltaan intensiivisen lapsen arkea sävyttää myös nopea pitkästyminen. Voikin olla, että äidit olivat tunnistanneet tytärtensä tarpeen saada tukea ja kannustusta koulutehtävissä. Tyttären häirittevyys puolestaan oli yhteydessä äidin epäonnistumistilanteen yritys-attribuutioon siten, että mitä korkeampi tyttöjen häirittevyys oli, sitä enemmän äidit alkoivat ensimmäisen kouluvuoden aikana selittää tytärtensä epäonnistumisia yrityksen puutteella. Yhteys on varsin looginen: kun lapsen häirittevyys on korkea, hänen keskittymisensä on lyhytjännitteistä ja hänen tarkkaavaisuutensa tempeutuu helposti pois koulutehtävistä. Mielenkiintoisen tutkimustuloksesta tekee se, ettei yhteys ilmennyt pojilla. Saattaa olla, että äidit sallivat pojilleen enemmän vapautta käyttäytymisen suhteen, ”pojat ovat poikia”, kun taas tyttöjen odotetaan jo varhain kykenevän kontrolloimaan käytöstään ja sulkemaan silmänsä ympäristöstä tulevilta yllykkeiltä. Etenkin intensiivisyyden osalta tulokset

ovat myös johdonmukaisia aiempien tutkimusten kanssa, jotka ovat osoittaneet vanhempien sietävän huonommin tyttöjen kuin poikien ärtyvyyttä ja voimakasta tunteiden ilmaisua (ks. katsaus Putnam ym., 2002).

Lapsen temperamentti piirteet saavat ja niiden tulisikin vaikuttaa siihen, mitä lapsesta ajatellaan ja kuinka lasta ohjataan – se on osa sensitiivistä, lapsen tarpeet tunnistavaa vanhemmuutta. Attribuutiotutkimuksen yhteydessä on aiemmin ehdotettu, että äitien ajattelu olisi riippuvaisempi sukupuolistereotypioista, kun taas isät perustaisivat lasta koskevat näkemyksensä ensisijaisesti lapsen koulumenestykselle (Frome & Eccles, 1998). Tyttären temperamentin merkitys äidin attribuutioiden muotoutumisessa voi toki heijastella kulttuurisia sukupuolistereotypioita, mutta se voi olla myös osoitus siitä, että äidin on helpompi eläytyä tyttärensä kokemuksiin. Temperamentin värittämällä attribuutioilla voi olla myönteisiä seurauksia silloin, kun äiti esimerkiksi tunnistaa tyttärensä tarpeen saada tukea koulutehtävissä. Tästä esimerkkinä voidaan pitää sitä, että tyttären intensiivisyys lisäsi äidin tapaa selittää tyttärensä onnistumisia vanhemmilta ja opettajalta saadulla avulla. Voidaankin pohtia, onko isien näennäisesti tasa-arvoisemmassa suhtautumisessa ja vähäisimmissä temperamenttivaikutuksissa lopulta kyse tietoisesta kasvatuseriaatteesta vaiko vain vähäisemmästä sensitiivisyydestä lasten ominaisuuksille. Voitaisiin myös kysyä, jäävätkö motorisesti levottomat ja tunnereaktioiltaan räiskyvät pojat tyttöjä helpommin vaille vanhemman ohjausta sitä tarvitessaan. Tämän tutkimuksen tulosten esittämä haaste on, kuinka vanhempia voitaisiin kannustaa suhtautumaan ja reagoimaan lapsiinsa ainutlaatuisina yksilöinä, ei ensisijassa sukupuolensa edustajina.

5.3 Vanhemman masentuneisuuden ja lapsen temperamentin yhdysvaikutukset vanhemman kausaaliattribuutioiden muotoutumiseen

Tutkimuksessa oltiin kiinnostuneita myös siitä, muuntaako vanhemman masentuneisuus lapsen temperamentin vaikutusta vanhemman tapaan selittää lapsensa koulusuoriutumista. Tilastollisesti merkitseviä yhdysvaikutuksia oli useita. Tässä kappaleessa keskitytään äideille ja isille yhteisten ilmiöiden tarkasteluun.

Tutkimuksessa havaittiin, että vanhemman masentuneisuus muunsi lapsen vetäytymistäipumuksen vaikutusta vanhemman kyvykkyys-attribuution muutokseen ensimmäisen kouluvuoden aikana. Kun vanhemmilla oli masentuneisuutta, he alkoivat selittää

lastensa onnistumisia lapsen kyvykkyydellä sitä enemmän, mitä vetäytyvämpiä lapset olivat. Yhteys oli päinvastainen vanhemmilla, joilla masentuneisuutta oli hyvin vähän tai ei ollenkaan: mitä vetäytyvämpiä lapset olivat, sitä vähemmän isät ja äidit ensimmäisen kouluvuoden lopulla selittivät lastensa onnistumisia lapsen kyvykkyydellä. Ilmiön taustalla voi olla vetäytyvän lapsen ja masentuneen vanhemman hyvä yhteensopivuus: lapsen vetäytyvyys vastaa vanhemman odotuksia ja voimavaroja. On ajateltu, että lapsen terve kehitys riippuu suurissa määrin temperamentin ja ympäristön yhteensopivuudesta (Thomas & Chess, 1977, 1989) ja vanhemman lapselle osoittamaa hyväksyntää on pidetty lapsen terveen itsetunnon rakentumisen kulmakivenä (Thomas & Chess, 1977, 1989; Keltikangas-Järvinen, 2006). Ongelmallista on, jos koulu ja koti odottavat lapselta erilaista käyttäytymistä: koulussa lapsen voimakkaan vetäytymistäipumuksen ja hitaan sopeutumisen tiedetään johtavan usein oppilaan kykyjen aliarviointiin (Keltikangas-Järvinen, 2006). Toisaalta ympäristö vaikuttaa voimakkaasti lapsen temperamentin ilmenemiseen ja persoonallisuuden kehittymiseen (Goldsmith ym., 1987; Thomas & Chess, 1977; Keltikangas-Järvinen, 2004, 2006) ja on mahdollista, että lapsi on oppinut mukauttamaan käyttäytymistään ympäristön odotuksia vastaavaksi (Goldsmith ym., 1987). Eri asia on, kuinka erilaisten roolien kantaminen vaikuttaa lapsen hyvinvointiin.

Aiemmin on ehdotettu, että vanhemman hyvät psyykkiset voimavarat tukevat vanhemmuutta, kun lapsella on ongelmallisia piirteitä (Belsky, 1984). Tässä tutkimuksessa yhdysvaikutustarkasteluissa saatiin viitteitä siitä, että hyvinvoivat vanhemmat saattavat käyttää masennusoireita raportoivia vanhempia enemmän lasta tukevia attribuutioita, kun lapsella on haastavia temperamenttipiirteitä. Isillä lasta tukevat attribuutiot ilmenivät siten, että isät selittivät motorisesti aktiivisten tytärtensä onnistumisia vain vähän tehtävän helppoudella, kun taas masennusoireita raportoivilla isillä tehtävän helppous -attribuutiot lisääntyivät sitä mukaa, mitä korkeampi lasten häirittevyys oli. Ulkoisena tekijänä tehtävän helppous -attribuutio vie lapselta kunnian tämän onnistumisesta (Weiner, 1986, 2000). Hyvinvoivilla äideillä lasta tukevat attribuutiot ilmenivät siten, että mitä korkeampi lasten häirittevyys oli, sitä enemmän äidit alkoivat selittää lastensa epäonnistumisia tehtävän vaikeudella. Masentuneisuutta raportoivat äidit sen sijaan alkoivat selittää lastensa epäonnistumisia sitä vähemmän tehtävän vaikeudella, mitä korkeampi lasten häirittevyys oli. Vähäiset tehtävän vaikeus -attribuutiot saattavat tarkoittaa epäonnistumisen syyn sijoittamista lapseen tai omaan vanhemmuuteen. Vaikka yhden tutkimuksen perusteella ei voida tehdä järin voimakkaita johtopäätöksiä, yhdysvaikutukset

antavat viitteitä siitä, että hyvinvoivat vanhemmat tunnistavat paremmin motorisesti vilkkaan ja lyhytjännitteisesti keskittyvän lapsensa ponnistelun tehtävän eteen ja toisaalta selittävät lapsensa epäonnistumisen lapsen kannalta parhain päin ulkoisella, kontrolloimattomissa olevalla tekijällä. Hyvinvoivien vanhempien lapsilla saattaa siten olla paremmat mahdollisuudet vahvan itsetunnon ja lahjakkuutta vastaavan koulumenestyksen rakentamiseen. Tätä tukevat myös aiemmat tutkimukset, joissa vanhemman masennuksen on osoitettu olevan yhteydessä lasten kielteisempään attribuutiotyyliin, heikompaan itsearvostukseen ja akateemiseen pystyvyyden tunteeseen (Garber & Robinson, 1997) sekä alhaisempaan oppimismotivaatioon ja koulutaitoihin kuin oireettomien vanhempien lapsilla (Anderson & Hammen, 1993; Bodovski & Youn, 2010).

5.4 Tutkimuksen vahvuudet, rajoitukset ja tulevaisuuden haasteet

Tämä tutkimus tuo uutta tietoa sekä masentuneisuuden että lapsen temperamentin merkityksestä vanhempien lapsensa koulusuoriutumista koskevien kausaaliattribuutioiden muotoutumisessa. Tutkimuksessa seurattiin vanhemman kausaaliattribuutioiden muutosta ensimmäisen kouluvuoden aikana. Siten tutkimus tuottaa poikkileikkaustutkimukselle ominaisten korrelatiivisten tulosten sijaan tietoa vanhemman attribuutioiden muotoutumisesta lapsen koulutien alkumetreillä. Tällaista tietoa voidaan pitää tärkeänä, sillä vanhempien attribuutiot voivat vaikuttaa lapsen koulutaitojen kehittymiseen (Natale ym., 2009) sekä oppimisminäkuvaan (Rytkönen ym., 2007) ja motivaatioon (Weiner, 2000), joiden tiedetään muotoutuvan suhteellisen pysyväksi ensimmäisten kouluvuosien aikana (Aunola, 2002). Tutkimuksessa myös huomioitiin ennestään tunnettujen lapseen liittyvien tekijöiden (koulutaidot ja sukupuoli) vaikutukset attribuutioihin. Tutkittavina olivat sekä isät että äidit, kun aiemmin on keskitytty lähinnä masentuneiden äitien attribuutioihin (Bolton ym., 2003; White & Barrowclough, 1998).

Tällä tutkimuksella on joukko rajoituksia, jotka tulee muistaa tuloksia arvioitaessa. Tilastollisten analyysien kannalta on huomattava, että otoskoko tippui suhteellisen vaatimattomaksi tarkasteltaessa erikseen tyttöjä ja poikia. Myös isien vastausten määrä olisi voinut olla suurempi, kun taas äidit olivat vastanneet kyselylomakkeisiin tunnollisesti. Isien vähäinen määrä saattoi heikentää tilastollisten testien tehoa ja vaikuttaa siten esimerkiksi siihen, että äideillä oli enemmän tilastollisesti merkitseviä temperamenttipiirteiden omavaikutuksia. Tutkittavat vanhemmat ja heidän lapsensa edustivat suomalaista normaaliväestöä, ja siten

tuloksia ei voida yleistää esimerkiksi kliinisesti masentuneisiin vanhempiin tai lapsiin, joilla on todettu käytöshäiriöitä. Kliinisesti masentuneita vanhempia tulee jatkotutkimuksissa tarkastella omana ryhmänään. Psykologisia ilmiöitä yleistettäessä on myös huomioitava kulttuurisen kontekstin merkitys. Tulokset tulisikin replikoida eri kulttuurisissa konteksteissa.

Tässä tutkimuksessa vanhemmat arvioivat sekä omaa masentuneisuuttaan että lapsensa temperamenttia, minkä tuottamaa yhteistä varianssia voidaan pitää virhelähteenä. Vanhemman tekemän temperamenttiarvion hyödyt arvioitiin sen haittoja suuremmiksi, ovathan Thomas ja Chess (Thomas & Chess, 1977; Goldsmith, ym., 1987) korostaneet, että temperamentin vuorovaikutuksellisen luonteen vuoksi sitä tulisi aina arvioida siinä sosiaalisessa kontekstissa, jossa se luonnollisesti ilmenee. Lapsen temperamentin arvioiminen myös vaikeutuu lapsen kasvaessa, kun lapsen psykodynaamiset mekanismit, lahjakkuudet ja motivaatio antavat värinsä lapsen toiminnalle (Keltikangas-Järvinen, 2006; Thomas & Chess, 1977). Seitsemänvuotiailla sekä koti että koulumaailma ovat jo pitkään vaikuttaneet temperamentin ilmenemiseen – ja lapsen temperamentti on vaikuttanut ympäristöönsä. Myöskään yksittäisten piirteiden vaikutusten tutkiminen ei ole mutkatonta. Yhtäältä on korostettu temperamenttipiirteiden muodostavan aina yksilöllisen kokonaisuuden (Keltikangas-Järvinen, 2004, 2006); toisaalta yksittäistä piirrettä arvioimalla ei saada kokonaiskuvaa yksilöstä (Keltikangas-Järvinen, 2006; Thomas & Chess, 1977). Tässä tutkimuksessa huomattiin tiettyjen temperamenttipiirteiden korreloivan voimakkaasti keskenään (ks. Liite 2 ja 3) ja jonkinasteinen tyypittely olisi voinut tuottaa erilaisia tuloksia. Typologisoinnin pulmallisuudelta lienee mahdollista osittain välttyä yhdistelemällä määrälliseen tutkimukseen laadullisia tutkimusmenetelmiä ja tapaustutkimuksen elementtejä.

Tässä tutkimuksessa vanhemmat arvioivat jokaisen attribuution (kyky, yritys, tehtävä, apu) sopivuutta selittämään lapsensa onnistumisia ja epäonnistumisia koulutehtävissä. Tällöin yhden attribuution saamista pisteistä ei voida vetää johtopäätöksiä sen heijastumisesta vanhemman muihin attribuutioihin (Miller, 1995). Lisäksi apu-attribuutiota koskevia tuloksia tulkittaessa tulee huomata, että apu-attribuutio oli vanhempien avun ja opettajan avun muodostama summamuuttuja, jossa yhdistettiin vanhemman sisäinen, kontrolloitavissa oleva tekijä ulkoiseen, kontrolloimattomissa olevaan tekijään. Muodostettu summamuuttuja vaikeuttaa tulosten tulkintaa, vaikkakin aiempi tutkimustieto masentuneiden vanhempien itseä syyttävistä attribuutioista (Bolton ym., 2003; Leung & Smith, 2006; White & Barrowclough, 1998) tukee tässä tutkimuksessa tehtyjä tulkintoja. Jatkossa vanhemmilta ja opettajalta saatua apua

kannattanee kuitenkin tarkastella erillisinä muuttujina, mikäli ollaan kiinnostuneita erityisesti vanhempien mahdollisista itsesyytöksistä. Vanhemman avun tarkasteleminen itsenäisenä muuttujana saattaa myös lisätä omaa vanhemmuutta syyttävän attribuution voimakkuutta. Vanhempien kausaaliattribuutioita tutkittaessa voitaisiin myös kartoittaa, miksi vanhemmat ajattelevat niinkuin ajattelevat – minkä vanhempi itse tarjoaisi syyselityksensä syyselitykseksi. Käytettäessä suljettuja vastausvaihtoehtoja vanhemmilta voitaisiin ainakin kysyä, kuinka hyvin vastausvaihtoehdot vastaavat heidän spontaania arkiajatteluaan (Miller, 1995). Näin vähennettäisiin tutkijan valtaa todellisuuden määrittelijänä.

5.5 Johtopäätökset

Tutkimuksen tuloksia tulkitessa tulee muistaa, että on lähestulkoon mahdotonta määrittää, mikä attribuutio on oikea tai väärä (Miller, 1995). Mikään syyselitys ei myöskään koskaan ole yksiselitteisesti hyvä tai huono asia. Oleellista on, että ymmärtäisimme, miksi ajattelemme kuin ajattelemme ja johtaako ajattelutapamme rakentavaan toimintaan perheenjäsenten hyvinvoinnin, lapsen muotoutuvan minäkuvan ja alussa olevan koulutaipaleen kannalta.

Yhden tutkimuksen perusteella ei voida vetää kovin pitkälle meneviä johtopäätöksiä, mutta tämä tutkimus osoittaa, ettei lasta koskevien uskomusten tutkimisessa voida sivuuttaa lapsen ominaisuuksien ja vanhemman psyykkisen hyvinvoinnin merkitystä. Jatkotutkimukset ovat kaikkien tutkimuskysymysten osalta tarpeen. Tämän tutkimuksen perusteella näyttäisi kuitenkin siltä, ettei vanhemman masentuneisuus heijastu lasta koskeviin kyvykkyys- tai yritys-attribuutioihin. Sen sijaan masentuneisuutta raportoivilla äideillä löydettiin viitteitä itseä syyttävästä attribuutiosta. Näyttäisi myös siltä, että hyvinvoivat vanhemmat tekevät masennusoireita raportoivia vanhempia enemmän lastaan tukevia attribuutioita etenkin silloin, kun lapsella on haasteelliseksi koettuja temperamenttipiirteitä. Mikäli masentuneet vanhemmat käyttävät vähemmän lapsen itsetuntoa tukevia attribuutioita, se saattaa olla yksi tekijä masentuneiden vanhempien lasten alhaisemman itsearvostuksen, oppimismotivaation ja koulutaitojen (Anderson & Hammen, 1993; Bodovski & Youn, 2010; Garber & Robinson, 1997) taustalla. Tutkimus antaa myös viitteitä siitä, että opettajien tavoin (Keltikangas-Järvinen, 2006; Keogh, 2003; Thomas & Chess, 1977) myös vanhemmilla lapsen temperamentti vaikuttaa

arvioihin lapsen ahkeruudesta: vanhemmat näkevät mielialaltaan myönteisen ja huolettoman lapsen yritteliäänä ja ahkerana. Lisäämällä tietoisuutta lasten synnynnäisistä yksilöllisistä eroista voitaneen vähentää temperamentista kumpuavia kielteisiä arvioita ja auttaa vanhempia reagoimaan lapsensa yksilöllisyyteen tavalla, joka tukee lapsen itsetunnon ja koulutaitojen kehitystä.

Ongelmallista ei ole lapsen temperamentin heijastuminen vanhemman attribuutioihin - päinvastoin se voi ilmentää sensitiivistä vanhemmuutta ja auttaa vanhempia etsimään lapselle sopivaa oppimistyyliä yhdessä lapsen kanssa. Haasteellista on temperamenttivaikutusten mahdollinen sukupuolittuneisuus, se että jo seitsemänvuotiaita koskevia uskomuksia ohjaa tietynlainen sukupuolinormisto. Tästä antaa viitteitä tunteiden ilmaisuun ja keskittymiskykyyn kytkeytyvien temperamenttipiirteiden heijastuminen vain tyttöjen suoriutumista koskeviin attribuutioihin. Tyttöjen runsaan sisäänpäin suuntautuvan oireilun huomioon ottaen tulee kriittisesti arvioida, millä tavalla tyttöjen itseilmaisua tuetaan tai tukahdutetaan ja kuinka jatkossa voitaisiin kiinnittää huomiota tyttöjen yksilöllisyyden hyväksymiseen ja tyttöyden tukemiseen tarpeettoman rajoittamisen sijaan. Poikien kohdalla on puolestaan pohdittava tyttöjä huonomman koulumenestyksen syitä (Alatupa, Karppinen, Keltikangas-Järvinen, & Savioja, 2007) ja arvioitava, jäävätkö pojat tyttöjä helpommin vaille vanhempiensa tukea tunteiden ja käyttäytymisen säätelyn harjoittelemisessa. Tutkijat eivät voi sokeasti takertua ajatukseen suomalaisesta tasa-arvosta, vaan on pohdittava, kuinka perheitä voitaisiin tukea kasvatustehtävässään siten, että tyttöjen ja poikien ainutlaatuisuudelle suotaisiin yhtä suuri elintila.

LÄHTEET

- Abramson, L. Y., Metalsky, G. I., & Alloy, L. B. (1989). Hopelessness depression: A theory-based subtype of depression. *Psychological Review*, 96, 358-372.
- Abramson, L. Y., Seligman, M. E. P., & Teasdale, J. D. (1978). Learned helplessness in humans: Critique and reformulation. *Journal of Abnormal Psychology*, 87, 49-74.
- Alatupa, S. (toim.), Karppinen, K., Keltikangas-Järvinen, L., & Savioja, H. (2007). *Koulu, syrjäytyminen ja sosiaalinen pääoma – Löytyykö huono-osaisuuden syy koulusta vai oppilaasta?* Sitran raportteja, 75. Helsinki: Edita.
- Alloy, L. B., Abramson, L. Y., Tashman, N. A., Berrebbi, D. S., Hogan, M. E., Whitehouse, W. G., Grossfield, A. G., & Morocco, A. (2001). Developmental origins of cognitive vulnerability to depression: Parenting, cognitive, and inferential feedback styles of the parents of individuals at high and low cognitive risk for depression. *Cognitive Therapy and Research*, 25, 397-423.
- Ames, C., & Archer, J. (1987) Mothers' beliefs about the role of ability and effort in school learning. *Journal of Educational Psychology*, 79(4), 409-414.
- Anderson, C. A., & Hammen, C. L. (1993). Psychosocial outcomes of children of unipolar depressed, bipolar, medically ill, and normal women: A longitudinal study. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 61, 448-454.
- Aunola, K. (2002). Motivaation kehitys ja merkitys kouluiässä. Teoksessa Salmela-Aro, K., & Nurmi, J.-E. (toim.) *Mikä meitä liikuttaa. Modernin motivaatiopsykologian perusteet*, s. 105-125. Jyväskylä: PS-kustannus.
- Aunola, K., & Nurmi, J.-E. (2002). Julkaisematonta raakadataa. Jyväskylän yliopisto.
- Aunola, K., Nurmi, J.-E., Niemi, P., Lerkkanen, M.-K., & Rasku-Puttonen, H. (2002). Developmental dynamics of achievement strategies, reading performance, and parental beliefs. *Reading Research Quarterly*, 37, 310-327.
- Beck, A. T. (1979). *Cognitive therapy and the emotional disorders*. New York: International Universities Press.

- Beck, A. T. (2002). Cognitive models of depression. Teoksessa Leahy, R. L. & Dowd, E. T. (toim.) *Clinical advances in cognitive psychotherapy. Theory and application.* (s. 29-61). New York: Springer Publishing Company.
- Beck, A. T., Ward, C. H., Mendelsohn, M., Mock, L., & Erbaugh, J. (1961). An inventory for measuring depression. *Archives of General Psychiatry*, 4, 561-571.
- Belsky, J. (1984). The determinants of parenting: A process model. *Child Development*, 55, 83-96.
- Belsky, J. & Jaffee, S. R. (2006). The multiple determinants of parenting. Teoksessa D. Cicchetti & D. J. Cohen (toim.) *Developmental psychopathology. Vol. 3. Risk, disorder, and adaptation.* (2. painos) (s. 38-85). Hoboken, NJ: Wiley.
- Bodovski, K., & Youn, M.-J. (2010). Love, discipline and elementary school achievement: The role of family emotional climate. *Social Science Research*, 39, 585-595.
- Bolton, C., Calam, R., Barrowclough, C., Peters, S., Roberts, J., Wearden, A., & Morris, J. (2003). Expressed emotion, attributions and depression in mothers of children with problem behaviour. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 44, 242-254.
- Brody, G. H., & Forehand, R. (1986). Maternal perceptions of child maladjustment as a function of the combined influence of child behavior and maternal depression. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 54, 237-240.
- Bugental, D. B., Blue, J., & Lewis, J. (1990). Caregiver beliefs and dysphoric affect directed to difficult children. *Developmental Psychology*, 26, 631-638.
- Buss, A. (1989). Temperaments as personality traits. Teoksessa Kohnstamm, G. A., Bates, J. E., & Rothbart, M. K. (Eds.) (1989). *Temperament in childhood* (s.49-58). Chichester, England: John Wiley & Sons, Ltd.
- Buss, A. H., & Plomin, R. (1984). *Temperament: Early developing personality traits*. Hillsdale, NJ: Erlbaum.
- Cashmore, J. A., & Goodnow, J. J. (1986). Parent-child agreement on attributional beliefs. *International Journal of Behavioral Development*, 9, 191-204.

- Conley, C. S., Caldwell, M. S., Flynn, M., Dupre, A. J., & Rudolph, K. D. (2004). Parenting and mental health. Teoksessa Hghughoi, M., & Long, N. (Edit.) *Handbook of parenting* [Elektroninen aineisto] : *theory and research for practice*. Viitattu 24.1.2010. http://www.sage-reference.com/hdbk_parenting/Article_n17.html
- Coyne, J. C., & Gotlib, I. H. (1983). The role of cognition in depression: A critical appraisal. *Psychological Bulletin*, 94, 472-505.
- Cummings, E. M., & Davies, P. T. (1994). Maternal depression and child development. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 35, 75-112.
- Derryberry, D., & Rothbart, M. K. (1997). Reactive and effortful processes in the organization of temperament. *Development and Psychopathology*, 9, 633-652.
- Dix, T. (1991). The affective organization of parenting: Adaptive and maladaptive processes. *Psychological Bulletin*, 110, 3-25.
- Downey, G., & Coyne, J. C. (1990). Children of depressed parents: An integrative review. *Psychological Bulletin*, 108, 50-76.
- Dunton, K., McDevitt, T. M., & Hess, R. D. (1988). Origins of mothers' attributions about their daughters' and sons' performance in mathematics in sixth grade. *Merrill-Palmer Quarterly*, 34, 47-70.
- Field, T., Morrow, C., & Adlestein, D. (1993). Depressed mothers' perceptions of infant behavior. *Infant Behavior and Development*, 16, 99-108.
- Flett, G. L., Vredenburg, K., & Krames, L. (1997). The continuity of depression in clinical and nonclinical samples. *Psychological Bulletin*, 121, 395-416.
- Frome, P. M., & Eccles, J. (1998). Parents' influence on children's achievement-related perceptions. *Journal of Personality and Social Psychology*, 74(2), 435-452.
- Galper, A., Wigfield, A., & Seefeldt, C. (1997). Head start parents' beliefs about their children's abilities, task values, and performances on different activities. *Child Development*, 68, 897-907.
- Garber, J., & Robinson, N. S. (1997). Cognitive vulnerability in children at risk for depression. *Cognition and Emotion*, 11, 619-635.

- Goldsmith, H. H., Buss, A. H., Plomin, R., Rothbart, M. K., Thomas, A., Chess, S., Hinde, R. A., & McCall, R. B. (1987). Roundtable: What is temperament? Four approaches. *Child Development*, 58, 505-529.
- Goldsmith, H. H., & Campos, J. J. (1982). Toward a theory of infant temperament. Teoksessa R. N. Emde & R. J. Harmon (toim.). *The development of attachment and affiliative systems* (s. 161-193). New York: Plenum.
- Himelstein, S., Graham, S., & Weiner, B. (1991). An attributional analysis of maternal beliefs about the importance of child-rearing practices. *Child Development*, 62, 301-310.
- Ikäheimo, H. (1996). Matematiikan keskeisten käsitteiden diagnoosi. Helsinki: Oy Opperi Ab.
- Isometsä, E. (2007). Masennushäiriöt. Teoksessa Lönnqvist, J., Heikkinen, M., Henrikson, M., Marttunen, M., & Partonen, T. (toim.). *Psykiatria* (s.157-195). 5. painos. Jyväskylä: Gummerus Oy.
- Jacobs, J. E. (1991). Influence of gender stereotypes on parent and child mathematics attitudes. *Journal of Educational Psychology*, 83, 518-527.
- Jaenicke, C., Hammen, C., Zupan, B., Hiroto, D., Gorden, D., Adrian, C., & Burge, D. (1987). Cognitive vulnerability in children at risk for depression. *Journal of Abnormal Child Psychology*, 15, 559-572.
- Kagan, J. (1989). Temperamental contributions to social behavior. *American Psychologist*, 44, 668-674.
- Keltikangas-Järvinen, L. (2004). *Temperamentti – ihmisen yksilöllisyys*. Juva: WSOY.
- Keltikangas-Järvinen, L. (2006). *Temperamentti ja koulumenestys*. Helsinki: WSOY.
- Keltikangas-Järvinen, L. (2007). Koulu sosiaalisen pääoman lisääjänä ja elinikäisen oppimisen kasvattajana psykologisten tutkimusten valossa. Teoksessa Alatupa, S. (toim.), Karppinen, K., Keltikangas-Järvinen, L., & Savioja, H. *Koulu, syrjäytyminen ja sosiaalinen pääoma – Löytyykö huono-osaisuuden syy koulusta vai oppilaasta?* (s.23-44). Sitran raportteja, 75. Helsinki: Edita.
- Keogh, B. K. (2003). *Temperament in the classroom: Understanding individual differences*. Baltimore, Maryland: Paul H. Brookes Publishing Co.

- Kochanska, G., Radke-Yarrow, M., Kuczynski, L., & Friedman, S. L. (1987). Normal and affectively ill mothers' beliefs about their children. *American Journal of Orthopsychiatry*, 57, 345-350.
- Leung, D. W., & Smith, A. M. S. (2006). Predicting inept discipline: The role of parental depressive symptoms, anger, and attributions. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 74, 524-534.
- Lovejoy, M. C., Graczyk, P. A., O'Hare, E., & Neuman, G. (2000). Maternal depression and parenting behavior: A meta-analytic review. *Clinical Psychology Review*, 20, 561-592.
- Marchand, J. F., & Hock, E. (1998). The relation of problem behaviors in preschool children to depressive symptoms in mothers and fathers. *The Journal of Genetic Psychology*, 159, 353-366.
- Martin, R. P., & Bridger, R. C. (1999). *The Temperament Assessment Battery for Children – Revised*. Athes: University of Georgia.
- Martin, C. A., & Johnson, J. E. (1992). Children's self-perceptions and mothers' beliefs about development and competencies. Teoksessa Siegel, I. E., McGillicuddy-DeLici, A. V., & Goodnow, J.J. (toim.). *Parental belief systems. The psychological consequences for children* (s. 95-113). Hillsdale, NJ: Lawrence Erlbaum.
- Miller, S. A. (1995). Parents' attributions for their children's behavior. *Child Development*, 66(6), 1557-1584.
- Miller, S. A., Manhal, M., & Mee, L. L. (1991) Parental beliefs, parental accuracy, and children's cognitive performance: A search for causal relations. *Developmental Psychology*, 27(2), 267-276.
- Miller, I. W. III, & Norman, W. H. (1979). Learned helplessness in humans. A review and attribution-theory model. *Psychological Bulletin*, 86, 93-118.
- Mullola, S., Rajava, N., Lipsanen, J., Hirstiö-Snellman, P., Alatupa, S., & Keltikangas-Järvinen, L. (2010). Teacher-perceived temperament and educational competence as predictors of school grades. *Learning and Individual Differences*, 20, 209-214.
- Natale, K., Aunola, K., & Nurmi, J.-E. (2009). Children's school performance and their parents' causal attributions to ability and effort: A longitudinal study. *Journal of Applied Developmental Psychology*, 30, 14-22.

- O'Connor, T. G. (2002). Annotation: The 'effects' of parenting reconsidered: Findings, challenges, and applications. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 43, 555-572.
- Panaccione, V. F., & Wahler, R. G. (1986). Child behavior, maternal depression and social coercion as factors in the quality of child care. *Journal of Abnormal Child Psychology*, 14(2), 263-278.
- Parrila, R., Aunola, K., Leskinen, E., Nurmi, J-E., & Kirby, J. R. (2005). Development of individual differences in reading: Results from longitudinal studies in English and Finnish. *Journal of Educational Psychology*, 97(3), 299-319.
- Parsons, J., Adler, T. F., & Kaczala, C. M. (1982). Socialization of achievement attitudes and beliefs: Parental influences. *Child Development*, 53, 310-321.
- Pauli-Pott, U., Mertesacker, B., Bade, U., Bauer, C., & Beckmann, D. (2000). Contexts of relations of infant negative emotionality to caregiver's reactivity/sensitivity. *Infant Behavior and Development*, 23, 23-39.
- Phillips, D. (1984). The illusion of incompetence among academically competent children. *Child Development*, 55, 2000-2016.
- Phillips, D. A. (1987). Socialization of perceived academic competence among highly competent children. *Child Development*, 58, 1308-1320.
- Pirkola, S. P., Isometsä, E., Suvisaari, J., Aro, H., Joukamaa, M., Poikolainen, K., Koskinen, S., Aromaa, A., & Lönnqvist, J. K. (2005). DSM-IV mood-, anxiety- and alcohol use disorders and their comorbidity in the Finnish general population. Results from the Health 2000 Study. *Social Psychiatry and Psychiatric Epidemiology*, 40, 1-10.
- Presley, R., & Martin, R. P. (1994). Toward a structure of preschool temperament: Factor structure of the Temperament Assessment Battery for Children. *Journal of Personality*, 62, 415-448.
- Putnam, S. P., Sanson, A. V., & Rothbart, M. K. (2002). Child temperament and parenting. Teoksessa M. H. Bornstein (edit.). *Handbook of parenting. Vol. 1. Children and parenting*. (2. painos) (s. 255-277). Mahwah, NJ: Erlbaum.

- Rothbart, M. K. (1986). Longitudinal observation of infant temperament. *Developmental Psychology*, 22, 356-365.
- Rothbart, M. K., Ahadi, S. A., & Evans, D. E. (2000). Temperament and personality: Origins and outcomes. *Journal of Personality and Social Psychology*, 78, 122-135.
- Rubin, K. H., Nelson, L. J., Hastings, P., & Asendorpf, J. (1999). The transaction between parents' perceptions of their children's shyness and their parenting styles. *International Journal of Behavioral Development*, 23, 937-957.
- Rutter, M. (1989). Concepts and clinical implications. Teoksessa Kohnstamm, G. A., Bates, J. E., & Rothbart, M. K. (toim.) (1989). *Temperament in childhood* (s. 463-479). Chichester, England: John Wiley & Sons, Ltd.
- Rytkönen, K., Aunola, K., & Nurmi, J.-E. (2005a). Parents' causal attributions concerning their children's school achievement: A longitudinal study. *Merrill-Palmer Quarterly*, 51, 494-522.
- Rytkönen, K., Aunola, K., & Nurmi, J.-E. (2005b). *Vanhempien kausaaliattribuutioiden arviointilomake*. Jyväskylän yliopisto.
- Rytkönen, K., Aunola, K., & Nurmi, J.-E. (2007). Do parents' causal attributions predict accuracy or bias in their children's self-concept of math ability? A longitudinal study. *Educational Psychology*, 27(6), 771-788.
- Räty, H., Vänskä, J., Kasanen, K., & Kärkkäinen, R. (2002). Parents' explanations of their child's performance in mathematics and reading: A replication and extension of Yee and Eccles. *Sex Roles*, 46, 121-128.
- Schaughency, E. A., & Lahey, B. B. (1985). Mothers' and fathers' perceptions of child deviance: roles of child behavior, parental depression, and marital satisfaction. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 53, 718-723.
- Seligman, M. E. P. (1975). *Helplessness: On depression, development, and death*. San Francisco: Freeman.
- Seligman, M. E. P., Peterson, C., Kaslow, N. J., Tanenbaum, R. L., Alloy, L. B., & Abramson, L. Y. (1984). Attributional style and depressive symptoms among children. *Journal of Abnormal Psychology*, 3, 235-238.

- Silberg, J. L., Maes, H., & Eaves, L. J. (2010). Genetic and environmental influences on the transmission of parental depression to children's depression and conduct disturbance: an extended children of twins study. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 51, 734-744.
- Thomas, A., & Chess, S. (1977). *Temperament and development*. New York: Brunner/Mazel.
- Thomas, A., & Chess (1989). Temperament and personality. Teoksessa Kohnstamm, G. A., Bates, J. E., & Rothbart, M. K. (Eds.) (1989). *Temperament in childhood* (s. 249-261). New York: Wiley.
- Valentine, J. C., Dubois, D. L., & Cooper, H. (2004). The relation between self-beliefs and academic achievement. A meta-analytic review. *Educational Psychologist*, 39, 111-133.
- Van den Boom, D. C., & Hoeksma, J. B. (1994). The effect of infant irritability on mother-infant interaction: A growth-curve analysis. *Developmental Psychology*, 30, 581-590.
- Weiner, B. (1985). An attributional theory of achievement motivation and emotion. *Psychological Review*, 92, 548-573.
- Weiner, B. (1986). *An attributional theory of motivation and emotion*. New York: Springer-Verlag.
- Weiner, B. (2000). Intrapersonal and interpersonal theories of motivation from an attributional perspective. *Educational Psychology Review*, 12, 1-14.
- Weissman, M. (1987). Advances in psychiatric epidemiology: Rates and risks for major depression. *American Journal of Public Health*, 77, 445-451.
- White, C., & Barrowclough, C. (1998). Depressed and non-depressed mothers with problematic preschoolers: Attributions for child behaviours. *British Journal of Clinical Psychology*, 37, 385-398.
- Windle, M., & Lerner, R. M. (1986). Reassessing the dimensions of temperamental individuality across the life span: The Revised Dimensions of Temperament Survey (DOTS-R). *Journal of Adolescent Research*, 1, 213-230.
- Yee, D. K., & Eccles, J. S. (1988). Parent perceptions and attributions for children's math achievement. *Sex Roles*, 19, 317-333.

Youngstrom, E., Izard, C., & Ackerman, B. (1999). Dysphoria-related bias in maternal ratings of children. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 67, 905-916.

LIITTEET

Liite 1. Vanhempiarviona tutkituista temperamenttipiirteistä muodostettujen summamuuttujien kuvaus

Aktiivisuus

- Kun lapseni tekee jotain, kuten pelaa pelejä, piirtää tai muuta vastaavaa, hän pysyy sen parissa kauan. (käännetty väite)
- Lapseni pystyy istumaan paikallaan perheen yhteisen ruokailun ajan vääntelehtimättä tuolillaan tai nousematta tuoliltaan. (käännetty väite)
- Lapseni pitää enemmän toimista joissa liikutaan kuin sellaisista joissa hänen on istuttava paikallaan.
- Lapseni istuu paikallaan, kun hänelle selitetään jotain. (käännetty väite)
- Kun lapseni istuu, hänen jalkansa heiluvat, hän vääntelehtii tai hänellä ovat kädet jatkuvasti liikkeessä.

Häirittävyys

- Tekeepä lapseni mitä tahansa, mikään ei saa häntä kääntämään huomiotaan muualle. (käännetty väite)
- Kun lapseni on tekemässä jotain, mikään muu asia ei saa häntä keskeyttämään toimintaansa. (käännetty väite)
- Lapseni ympärillä tapahtuvat asiat eivät saa hänen huomiotaan pois siitä, mitä hän on tekemässä. (käännetty väite)

Intensiivisyys

- Lapseni tulee äreäksi ja ärtyneeksi kun hän on väsynyt.
- Kun lapseni toivoma ulkoilmatapahtuma joudutaan perumaan huonon sään vuoksi, lapseni on pettynyt suurimman osan päivää.
- Kun lapseni tulee vihaiseksi jostain, häntä on vaikea saada leppymään.
- Kun olemme ostoksilla ja lapseni ei saa haluamiansa makeisia, lehtiä tai vaatteita, hän osoittaa mieltään voimakkaasti.
- Lapseni väittää vastaan ja osoittaa mieltään äänekkäästi aina kun olen komentanut häntä.
- Kun lapseni ei saa katsoa esimerkiksi haluamaansa televisio-ohjelmaa, hän väittää vastaan ja osoittaa mieltään voimakkaasti.
- Kun lapseni joutuu jättämään mieluisan puuhan, hänellä on taipumus väittää vastaan ja osoittaa mieltään voimakkaasti.

Mieliala

- Lapseni nauraa ja hymyilee usein ja herkästi.
- Lapseni ei naura tai hymyile kovinkaan herkästi. (käännetty väite)
- Lapseni hymyilee usein.
- Lapseni ei naura usein. (käännetty väite)
- Lapseni on yleensä iloinen.
- Lapseni nauraa ja hymyilee useita kertoja päivässä.
- Lapseni on yleisesti ottaen onnellinen.

Välttämistäipumus (vs. lähestymistäipumus)

- Lapseni on ujo sellaisten aikuisten seurassa, joita hän ei tunne.
- Lapseni tuntee olonsa epämukavaksi kotiin vierailulle tulevien tuntemattomien aikuisten seurassa.
- Kun lapseni on ulkona, juhlassa tai kylässä, hän hakeutuu ihan vieraidenkin ihmisten seuraan ja tekee tuttavuutta. (käännetty väite, lähestymistäipumus)
- Kun kotonamme on vieraita, lapseni on heti avoin ja ystävällinen ja hän lähestyy vieraita, vaikka he olisivat lapselleni tuntemattomia. (käännetty väite, lähestymistäipumus)
- Uudessa tilanteessa tai uusien ihmisten joukossa lapseni ei tunne oloaan mukavaksi vielä muutaman päivän jälkeenkään.
- Lapseni hämmentyy, kun hän on ensimmäisen kerran uudessa tilanteessa tai uusien ihmisten seurassa.
- Lapseni on heti vapautunut uusienkin ihmisten seurassa. (käännetty väite, lähestymistäipumus)
- Uusia ihmisiä tavatessaan lapseni on aina aluksi ujo.

Liite 2. Selittävien muuttujien väliset korrelaatiot (r), keskiarvot (ka) ja keskihajonnat (kh) (äidit)

	1	2	3	4	5	6	7	8	9
1. matem. taidot	1.00								
2. lukutaito	.49***	1.00							
3. masentuneisuus	.00	-.08	1.00						
4. aktiivisuus	-.08	-.14	.32***	1.00					
5. häirittävyys	-.05	.01	-.09	-.13	1.00				
6. intensiivisyys	-.11	-.22**	.38***	.46***	-.07	1.00			
7. mieliala	-.06	.02	-.39***	-.21**	.17*	-.41***	1.00		
8. vetäytyminen	.04	-.00	.15	.07	-.09	.19*	-.37***	1.00	
9. sukupuoli	.06	-.14	.05	.20*	-.00	.05	-.03	-.23**	1.00
	ka = 15.12	ka = -0.18	ka = 0.62	ka = 2.58	ka = -2.53	ka = 2.92	ka = 4.56	ka = 2.73	ka = 0.49
	kh = 4.82	kh = 0.82	kh = 0.32	kh = 0.66	kh = 0.76	kh = 0.76	kh = 0.51	kh = 0.97	kh = 0.50

Huom. * $p < .05$; ** $p < .01$; *** $p < .001$

Liite 3. Selittävien muuttujien väliset korrelaatiot (r), keskiarvot (ka) ja keskihajonnat (kh) (isät)

	1	2	3	4	5	6	7	8	9
1. matem. taidot	1.00								
2. lukutaito	.49***	1.00							
3. masentuneisuus	.06	-.02	1.00						
4. aktiivisuus	-.09	-.13	.17	1.00					
5. häiritävyys	-.13	-.12	-.01	.23*	1.00				
6. intensiivisyys	-.13	-.20*	.12	.52***	-.07	1.00			
7. mieliala	-.08	.05	-.15	-.35***	.03	-.36***	1.00		
8. vetäytyminen	.07	.03	.18*	.09	-.01	.12	-.29**	1.00	
9. sukupuoli	.06	-.14	-.08	.17	.09	-.03	.00	-.18*	1.00
	ka = 15.12	ka = -0.18	ka = 0.62	ka = 2.58	ka = -2.53	ka = 2.92	ka = 4.56	ka = 2.73	ka = 0.49
	kh = 4.82	kh = 0.82	kh = 0.32	kh = 0.66	kh = 0.76	kh = 0.76	kh = 0.51	kh = 0.97	kh = 0.50

Huom. * $p < .05$; ** $p < .01$; *** $p < .001$